

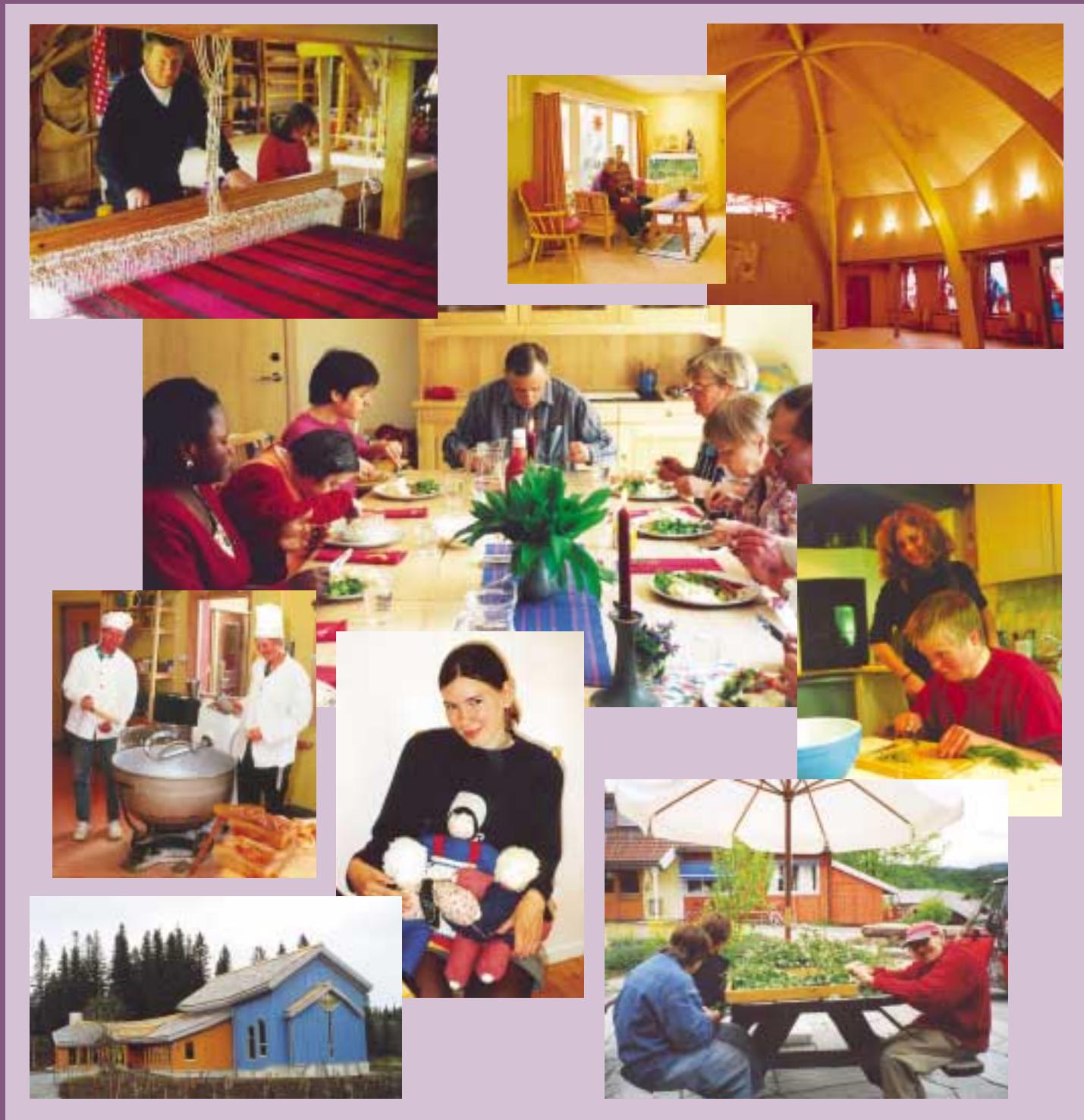
Pengevirke

4
2000

TIDSSKRIFT

FOR NY BANKKULTUR

DECEMBER

Den sociale tregrenning
og Camphill

Fik du læst Pengevirke 3/2000 om Agenda 21? Så læs DANMARKS DEKLARATIONEN....

Heri står bl.a.

Alle mennesker har brug for at være en del af et fællessab. Især børn har brug for at opleve et fællesskab med mange voksne og mange typer aktiviteter. En modernisering af velfærdssamfundet bør indebære, at vi styrker de private, sociale relationer og lokale fællesskaber, hvor der er brug for alle. En styrkelse af det sociale og kulturelle fællesskab er vigtig, ikke mindst hvis vores kultur skal udvikles til at optage den økologiske dimension i sig.

...og det er præcis hvad dette nummer af Pengevirke handler om - en anderledes måde at organisere vores samfund på - hvor der tages hensyn til stort og småt, lokalt og globalt; om ny ideer, der modsvarer den virkelighed vi lever i og de idealer, som allerede lever - men som endnu kun i stærkt begrænset omfang er kommet til udtryk i den måde, vi indretter os på i samfundet.

Pengevirke

- er tidsskrift for de to bankinitiativer Cultura, Norge og Merkur, Danmark.

De fleste projektbeskrivelser i bladet omhandler virksomheder eller foreninger, som benytter Merkur eller Cultura som deres bankforbindelse. I andre tilfælde er der tale om bidrag fra privat-kunder, som i forbindelse med deres arbejde, rejser o.lign. lader sig inspirere til at skrive bidrag. Der forekommer også artikler fra personer, som er engageret i samfundsspørgsmål - og som på anmodning indvilliger i at skrive til dette blad. Endelig fungerer

bladet som informationsmedie mellem Cultura, Merkur og deres respektive kunder. Derfor optræder der jævnligt banktekniske informationer, orientering om relevante arrangementer ligesom bankernes egne folk formulerer synspunkter og holdninger til aktuelle samfundsøkonomiske emner. Læs side 33 om bankerne.

De holdninger og synspunkter, der kommer til udtryk her i bladet er forfatterne selv ansvarlige for. De enkelte artikler og inddæk er således ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens synspunkter.

At erkende tilstede værelsen og betydningen af tre lige-værdige funktionsområder i samfundet hører til tidens udfordringer. At styrke det kulturelle og politiske område samt omdefinere det økonomiske systems rolle hører til blandt de første og største opgaver.

I kølvandet på den økonomiske globalisering, der fulgte efter Sovjet-systemets sammenbrud er der sket en tilsvarende kulturel spredning af vestligt prægede ideer såsom menneskerettigheder og demokrati. Historisk går ideen om at alle mennesker har basale rettigheder tilbage til Den nordamerikanske uafhængighedserklæring 1776 og den franske menneskerettigheds-erklæring fra 1789. Efter 1. Verdenskrig dannede disse ideer grundlag for det såkaldte Folkeforbund og i 1948 blev de yderligere præciseret i FN's erklæring om menneskerettigheder.

Grundlæggende handler det om forholdet mellem individ og kollektiv; om at sikre individer, grupper, racer og stater mod overgreb; om indflydelse på egne eksistensbetingelser og på egne udviklingsmuligheder. Ved festlige lejligheder anerkender de fleste berettigelsen af sådanne ideer, men når det kommer til hverdagen, den daglige praksis, så opstår der konflikt. I kampen mellem økonomiske interesser og befolkningers sociale sikkerhed er sidstnævnte tydeligvis blevet den svage part. Gang på gang indgås der aftaler, mellem det officielle politiske niveau og de globale kapitalinteresser, der tilsidesætter sociale og miljømæssige hensyn.

Allerede under og efter 1. Verdenskrig, blev der arbejdet på at formulere et nyt grundlag for samarbejde mellem mennesker, stater og organisationer. En af de personer, der tog aktiv del i dette arbejde, var Rudolf Steiner (1861-1925). Han gjorde det klart, at også på det sociale område hersker visse lovmæssigheder, der må respekteres. Hvis mennesket med den konstitution, det har idag, skal leve i fællesskab, må det anerkende tre grundbetingelser: 1) den enkelte må frit kunne tro, tænke, tale og udvikle sig udfra egen overbevisning og iboende evner og muligheder; 2) alle må være underlagt fælles regler og love og 3) når det kommer til den materielle behovsdækning - menneskets fysiske overlevelse - så er det et fællesanliggende.

Egentlig ganske enkle forudsætninger. Det komplicerede begynder, når vi skal til at omsætte ideerne til praksis og se dem i

Tid til nye ideer

af Ole Uggerby

en helhed. Så roder vi dem sammen. Her er det, at ideen om samfundets tre funktioner og systemer kan ses som et pædagogisk værktøj til at skelne mellem hverdagens mange aktiviteter og til bedre at forstå økonomiske, sociale og kulturelle sammenhænge. Den sociale tregrenning, som dette idekompleks er blevet benævnt, er ikke et billede af et idealsamfund, men en præcis karakteristik af den helhed af aktiviteter, som allerede foregår i samfundet. Den er et bud på, hvordan vi kombinerer og harmonerer så modsatte størelser som individ og fællesskab, demokratiske beslutninger og individuel handlefrihed, egoisme og solidaritet. Det er Rudolf Steiners påstand, at tregrenningen udtrykker sociale lovmæssigheder, der har deres udspring i ethvert menneske. Ved at erkende sådanne sociale lovmæssigheder kan vi indrette os i overensstemmelse hermed og spare os selv og andre for en tilsvarende

elendighed, som ville opstå, hvis vi hver dag nægtede at acceptere naturlovene.

Går vi med på ideen, må vi begynde med at kategorisere livets og hverdagens aktiviteter i 3 grupper.

Alt hvad vi foretager os for at overleve fysisk, for at skaffe føde, klæder og bolig - det er aktiviteter, som alle mennesker må udføre og som udgør det økonomiske område. Udgangspunktet er, at vi som menneske har et fysisk legeme og dermed er underlagt naturens lovmæssigheder. Selv om behovene er forskellige fra individ til individ, så er de dog basalt til stede hos alle. Den fysiske natur, jordkloden med al dens liv, mineraler, planter og dyr udgør eksistensgrundlaget for alle mennesker. Idag er denne fysiske natur blev overskuelig, dens begrænsning åbenlys og vores afhængighed af den er indiskutabel. Menneskets omgang med naturen for at overleve fysisk: produktion, handel og konsumtion er et afgrænset aktivitetsområde for sig. Hvis enhver i et afgrænset system må sørge for sig selv er konsekvensen alles kamp mod alle. Hvis vi accepterer og anerkender den gensidige afhængighed mellem alle mennesker, er det en fælles opgave at optimere den økonomiske aktivitet.

Ser vi nu på de handlinger, vi foretager sammen med og overfor andre mennesker, så er den overordnede opgave at regulere adfærdens; opstille regler, der leverer spillerum for alle aktører; formulere individets rettigheder og pligter i forhold til fællesskabet samt sikre, at ingen holdes udenfor. Det er det retslige område. Alle de aktiviteter, der har med aftaler, regler og love at gøre, hører til i dette andet, midterste område, det egentlig politiske område, hvor alle må komme til orde - men hvor alle også må underlægge sig de beslutninger, der træffes af flertallet. Det er ideen om demokrati.

Den tredje type af aktiviteter omfatter, alt hvad der har med opdragelse, undervisning, uddannelse, forskning, videnskab, kunst og religion at gøre. Udvikling og pleje af individuelle åndelige og fysiske evner. Ideen er her, at udviklingen af et frit ånds- og kulturliv vil være en forudsætning for at de øvrige områder vil kunne formys og viderefærdes.

Ifølge ideen om den sociale tregrenning finder vi i samfundet tre aktivitetsområder, det økonomiske (erhvervslivet), det retslige (politiske) og det individuelle frirum (det åndelige/kulturelle), som er vidt forskellige men sideordnede funktionssystemer, der gensidigt forudsætter hinanden, hvis helheden skal fungere optimalt.

Analogien mellem menneskets sundhedstilstand og velfærden i et samfund, kan være en hjælp til bedre forståelse af

Fortsættes side 4

ISSN 1399-7734
Pengevirke 4-2000
 udgives af
 Merkur, Danmark og
 Cultura Sparebank, Norge

E-mail:
 merkurbank@merkurbank.dk
 cultura@cultura.no

Hjemmesider:
 www.merkurbank.dk
 www.cultura.no

Udkommer
 4 gange om året
 Næste gang 9. april 2001

Oplag: 5.200

Frist
 for bidrag til næste nummer er
 23. februar 2001

Danske indlæg
 sendes til Merkur
 Vejgaard Møllevej 3, Boks 2039
 DK-9100 Aalborg
 0045 98101835

Norske indlæg
 sendes til Cultura Sparebank
 P.b. 6800 St. Olavs plass
 N-0130 Oslo
 0047 22995199

Redaktionsgruppen består af
 Ole Uggerby (ansv. i Danmark)
 uggerby@image.dk
 Arne Øgaard (ansv. i Norge)
 arne@moss.steiner.no
 Jannike Østervold (sek.)
 jannikeo@cultura.no

Tryk:
 Trykt på svanemærket papir
 Bræmer Tryk a/s
 Miljøcertificeret ISO 14001

Arbejdstermaer:

- Kvalitet i fremtidens ernæring?
- Har familien, som social enhed, en fremtid?
- Transport & vedvarende energi

Indhold

3	Tid til nye ideer	Ole Uggerby
5	Tregreningen i international sammenhæng	Jørgen Møller
7	Arbeidets lønn	Nils Christie
9	Camphill-landsbyerne i Norge	Ole Uggerby
11	At leve i Camphill.....	Anja Budde
12	Arbeidslivet i Camphill.....	Ole Vestergaard
14	Skjebnemøter.....	Arne Øgaard
15	Der det spiret om høsten	Arne Øgaard
16	Camphills historie.....	Ole Uggerby
17	Camphill på verdenskortet	
18	Brobygger brev fra Latvia	Vilde Stabel Jørgensen
20	Sosiale og økonomiske grunnlag for en moderne fællesskabsdannelse	Karl König
22	Landsbyfællesskabene idag og i fremtiden	Stefan Siegel-Holz
24	Et samfunn for alle?.....	Arne Øgaard
26	Hertha Levefællesskab.....	Søren Hansen
28	Frihet og marked (del 1)	Ove Jakobsen
29	Miljøvennlige julegaver	
30	Nytt fra Cultura	
30	Nyt fra Merkur	
32	Litteratur om tregrening, sosiale spørsmål	
32	Facinasjon og forargelse (boganmeldelser)	
33	Bidragydere (mangelfuld)	
34	Arkitekturen i Camphill.....	Joan deRis Allen

Fortsat fra side 3

ideen om tregrenning. Hvis et funktions-område i den menneskelige organisme svækkes eller bliver dominerende, opstår der ubalance og sygdom. Tilsvarende i den sociale organisme.

I den aktuelle samfundsmaessige situation oplever vi konflikter mellem de magtfulde erhvervsinteresser og de gamle stater, som oprindeligt repræsenterede „folkets interesser“. Staternes rolle er i stigende grad blevet den at dæmpe generne ved erhvervslivets aktiviteter gennem lovgivning, udbedre skaderne gennem hospitaler, sundhedsvæsen og ældrepleje samt varetage uddannelsen af nye arbejdskraftsreserver. I det 20. århundrede er der individere dannet en række overnationale institutioner som FN, WTO (verdenshandelsorganisation), Verdensbanken, IMF (Den internationale Valutafond) m.fl. hvor det ikke altid er klart, hvilke interesser disse organisationer egentlig tjener. Men ihvert-

fald to store magtblokke står idag overfor hinanden. Det globale erhvervsliv og repræsentanter for de gamle statsdannelser ofte samlet i overnationale organer. Indenfor de seneste år har en tredie part gjort sig gældende. De såkaldte NGO'er (Non Govermental Organisations) - folkelige bevægelser, der kun sjældent har samme afgrensning som nationalstaterne.

De økonomiske interesser (erhvervslivet), de gamle nationalstater med deres overnationale organer samt det civile samfund. Både i det nære, lokale samfundsliv og i det store, globale samfundsliv tegner der sig tre interessesfærer, som virker udfra forskellige impulser, med forskellige opgaver og viser det sig- på vidt forskellig måde. Hvordan får man disse tre områder til at harmonere i stedet for at konflikte?

På Klimatopmødet i Haag foregår i skrivende stund en styrkeprøve mod det økonomiske system, der ikke ønsker bånd på

sine aktiviteter, selvom disse kan have katastrofale følger for klimaet og dermed for hele menneskeheden. Modparten er her det politiske system repræsenteret ved staternes miljøministre. Disse officielt udvalgte personer har i denne sammenhæng til opgave på befolkningernes vegne at udsikte rammerne (i forhold til mennesker og miljø) for den økonomiske aktivitet. Hvis ikke det politiske system formår at løse sine opgaver, kan vi vente protester som i Seattle fra det civile samfund og i værste fald opleve voldelige revolter som i østasien under de seneste års økonomiske krise dér.

At erkende tilstedeværelsen og betydningen af tre ligeværdige funktionsområder i samfundet hører til tidens udfordringer. At styrke det kulturelle og politiske område samt omdefinere det økonomiske systems rolle hører til blandt de første og største opgaver.

Globalisering og Tregrenning - globalt/lokalt

Af Jørgen Møller

Er vi på vej mod et tredelt samfund? Fra et todelt samfund, hidtil balancerende mellem politisk magt og økonomisk kraft, hen mod et samfund, hvor en tredje impuls melder sig?

Ved indgangen til det forrige århundrede var den politiske magt dominerende. Den økonomiske kraft havde meldt sig og vandt igennem tiden op til det nye århundrede en større indflydelse, for mod slutningen at indtage en position, der er på højde med og i mange henseender førende i forhold til den politiske magt. I en gensidig balanceøvelse har politik og økonomi været fælles om den overvejende del af de betydningsfulde beslutninger af både større og mindre rækkevidde. Få er de politiske beslutninger, der bliver truffet i dag, uden at deres økonomiske perspektiver er blevet vurderet og fundet økonomisk givtige.

Ikke alle beslutninger truffet politisk/økonomisk, har vundet accept hos de mennesker, for hvem de blev gældende. Især i anden halvdel af det forrige århundrede har det ført til protester fra borgere. Mindre eller større grupper af mennesker har fundet sammen i protest eller demonstration mod de trufne beslutninger.

Græsrodsbevægelser, NGO'er (non governeral organisations), Civil Societies opstod og udviklede sig til lokale, nationale og globale organisationer med stigende faglig kompetence og et øget antal engagerede individualiteter.

Mange er de beslutninger rundt om på kloden, som NGO'er har kunnet vanskeliggøre, forsinke eller helt forhindre, alt efter hvor tidligt eller sent de fik eller skaffede sig adgang til informationer, og hvor megen viljeskraft NGO'erne kunne mobilisere. En meget markant indsats inden for det sidste års tid er NGO-demonstrationerne i Seattle, som forhindrede gennemførelsen af WTO-topmødet i december 1999.

Dette er ikke gået upåagtet hen. I amerikanske regeringskredse har man allerede for nogle år siden ladet gennemføre studi-

er, der havde til formål at klarlægge NGO-bevægelsernes indflydelse på den politisk/økonomiske beslutningsproces. Udsagnet er blevet offentliggjort. Det siger, at engagementet blandt individualiteter i NGO-bevægelserne vil være fortsat tiltagende. Deres indsigt og kompetence vil vokse, og NGO'erne vil udbygge og forbedre deres organisationer. Der vil i takt hermed være at regne med tiltagende modstand mod beslutninger truffet tosiden af politiske og økonomiske interesser uden eller med manglende hensyntagen til de mennesker, som skal leve under virkningerne af sådanne beslutninger.

På lignende vis er især de store firmaer blevet opmærksomme på fænomenet NGO og har på forskellig måde indbygget i deres strategier forholdsregler, der tager sigte på at skabe relationer til NGO'erne, befolkningerne og dermed deres aftagere; forholdsregler, der skåner dem - de store firmaer - for uønskede overraskelser.

I FN vedtages allerede i slutningen af 1998 ved resolution, at temaet for den årlige generalforsamling i 2000 - the Millennium Conference - den første i det nye årtusinde, skulle være: - „Hvilken rolle har FN i det 21. århundrede?“

I marts 2000 udgiver generalsekretæren for FN - Kofi Annan - en rapport som oplæg til Millenium Conferencen med titlen: - "We, the People!" Et par uddrag herfra siger kortfattet:

- globaliseringen må være mere end udviklingen af større markeder.
- Økonomi kan ikke adskilles fra det sociale og politiske liv.
- Skal vi nyde fordelene ved og begrænse problemerne med globalisering, må vi lære at regere verden bedre i fællesskab. Hermed understreger Kofi Annan vigtigheden af „global public policy“ - global samfundsopolitik. Dette udtryk „global public policy“ forbindes i FN-terminologi med såkaldt „tri-sector partnership“ - partnerskab mellem politik, økonomi og civilsamfundet (NGO'er).

Som en åbning til de ikke politiske/økonomiske kræfter arrangerer Kofi Annan en konference i FN-bygningen i New York. Den finder sted i maj 2000 og omfatter 1350 forskel-

lige store NGO-grupperinger.

Under dette møde er der lejlighed til at foreslå og behandle spørgsmålet om, hvordan udfordringerne fra globaliseringen bedst kan imødekommes. NGO-ledernes anbefalinger videreføres til de stats- og regeringsledere, der skal deltage i „Millenium Conferencen“.

FN-millenium Konferencen finder sted fra 06.09. til 08.09.2000. 150 stats- og regeringsledere deltager. Kofi Annan siger bl.a. i sin åbningstale: - „At tale imod globaliseringen er som at tale imod tyngdekraften. Men det betyder ikke, at vi skal acceptere, at kun sværvægterne overlever.“

Under indtryk af den tiltagende globalisering, hjulpet på vej bl.a. af den øgede bevægelselighed af især informationer og økonomiske midler kloden rundt bliver et overordnet emne for generalforsamlingen „Hvem styrer, og hvordan styres udviklingen i verden ind i det nye århundrede?“

Kofi Annans egne ord lyder: - How do we make the world governable?

Et par dage inden FN-forsamlingen arrangerer "International Forum on Globalization" et såkaldt "Teach In" i New York Townhall. Her taler fremtrædende NGO personligheder udfra emnet: "Kan FN stadig reddes?"

Sagt med andre ord: Er FN i sin nuværende form/struktur kørt så fast i væsentlige spørgsmål og problemer, at FN ikke magter at være det forum, hvor de overordnede verdensspørgsmål finder deres tidssvarende løsninger? Et gennemgående svar fra NGO'erne er: "FN er det bedste fællesvalgte organ vi har, så lad os redde det ved at medvirke til dets forbedring."

Samtidig med FN's generalforsamling finder „Forum 2000“ sted (det er græsrøddernes, NGO'ernes modstykke til FN's Millenium Konference, red). Det overordnede tema er: „Shaping globalization“ - globaliseringens udformning. 1500 deltageere er samlet på New York Hilton fra 04.09. til 10.09.2000. Fra det politiske liv havde en række stats- og regeringsledere givet tilslagn om at komme over fra FN-forsamlingen og bringe indlæg på Forum 2000. Fra erhvervslivet, universiteter og forskningsinstitutioner er en række fremtrædende personligheder til stede og lige så repræsentanter fra forskellige NGO-bevægelser.

Forum 2000 omfatter samlet ca. 300 forsamlinger. Fra tidlig morgen til sen efter foregår der større og mindre møder med oplæg og efterfølgende paneldiskussion og/eller spørgsmål og indlæg fra tilhørerne. Dagene begynder med en times meditation. Michael Gorbatjov, der er formand for Forum 2000, indleder. Essensen af hans tale kan kort sammenfattes til:

- Når vi koncentrerer os om globaliseringen, koncentrerer vi os om problem nummer ét i verden i dag.
- Vi må skabe en bærende struktur for „Civil Societies“ (NGO'erne) så de kan virke sammen med FN.
- Der foreslås skabelsen af et internationalt råd for ansvarlig globalisering.

Under Forum 2000 bliver den nyudkomne bog af Nicanor Perlas præsenteret. Bogens titel er: „- Shaping Globalization, Cultural Power and Threefolding.“ Globaliseringens udformning, kulturel kraft og tregrenning. Nicanor Perlas er filipiner, har været meget og førende engageret i NGO-bevægelserne i Filippinerne i en sådan grad, at han har måttet leve udenfor landet - i USA - i en årrække. Bogen beskæftiger sig hovedsagelig med nutid og fremtid med korte referencer til fortiden. Den nævner tidens samfundsproblemer ved navn og stiller skarpt på dem. Den ser realistisk på muligheder og farer og udtrykker en positiv grundholdning, såfremt der tages fat nu, især via NGO-bevægelserne.

Det globale aspekt er det fremherskende i bogen, hvor det lokale også kommer frem v.hj.a. Filippinerne særlige måde at implementere Agenda 21 på. En proces, som Nicanor Perlas har været stærkt medvirkende i, dels som ledende NGO'er og

dels som rådgiver for den filippinske præsidents sekretariat. Dette årelange engagement har ført til et præsidentielt dekret, hvorfedt det er bestemt, at al lovgivning og administration skal foretages udfra en samfundsorden, der hviler på tre ligeværdige kræfter - den politiske, den økonomiske og den kulturelle. Dermed er Filippinerne den første stat, hvor tregrenning er besluttet, og omstillingsprocessen er indledt. Det er en vanskelig proces, besværliggjort af præsidentskiftet, ekstreme forskelligheder mellem landets regioner, naturkatastrofer og korruption. Alligevel fortsætter omstillingsprocessen på Filippinerne med målet tregrenning, foranlediget af Agenda 21-beslutningen på Rio-konferencen i 1992. Det overordnede mål for fremtidens samfundsudvikling globalt og lokalt blev i Rio: „Bæredygtighed“.

politiske felt, og desuden er bæredygtighed begrænset til få af de 7 områder, som ovenstående model anfører.

NGO'erne i Danmark er også aktive og giver deres besyv med i form af Danmarks Deklarationen. Dette sker i forbindelse med regeringens opfølge til Rio+10, en opfølgningskonference i 2002, 10 år efter Rio i 1992. Danmarks Deklarationen er færdiggjort og overrækkes til politikerne i slutningen af januar 2001. Under værdier og visioner i det 21. århundrede giver Danmarks-Deklarationens forfattere anbefalinger til en national strategi for bæredygtig udvikling i Danmark. Heraf fremgår en række opfordringer til regering og Folketing. Hovedvægten i disse opfordringer ligger på de nederste 3 udviklingsområder i ovenstående skitse, nemlig økologisk, økonomisk og politisk udvikling. Men også de øvrige er berørt, undtagen dog den øverste - spirituel udvikling.

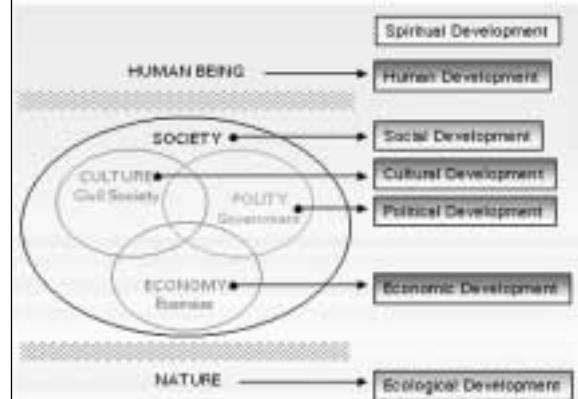
Anbefalingerne går så vidt at regering og Folketing opfordres til at indskrive princippet om bæredygtighed i den danske grundlov og indarbejde det i dansk retspraksis.

Alt, der beror på frie initiativer ud fra individet eller grupper af individer hører under kultur. Det er på grundlag af frie initiativer, at kultur opstår og udvikles. Bredt formuleret er kultur alt det, der ikke er politik eller økonomi. Græsrødders, NGO'ers og Civil Societies' virke er kulturaktiviteter og hører hjemme under den 3. kraft, som i tiltagende grad er virksom i udformningen af

det samfund, hvori vi kommer til at leve i det 21. århundrede.

Den 3. kraft manifesterer sig således allerede påfaldende både globalt og lokalt. Men ægte tregrenning kræver, at alle tre nøgleområder politik, økonomi og kultur opnår ligeværdighed. Derhen er endnu et godt stykke vej.

Billedet på samspillet mellem tregrenning og bæredygtighed har Nicanor Perlas skitseret på følgende måde:

For alle syv udviklingsområder gælder at der overordnet tilstræbes bæredygtighed, ikke kun økologisk, men også for de øvrige 6 udviklingsområder.

Danmark var også med i Rio i 1992 og har sagt ja til Agenda 21, og man kan spørge, hvordan står det til med efterlevelsen af Agenda 21 lokalt i Danmark? Her har vi sagt at Agenda 21 må høre hjemme i Miljø- og Energiministeriet og har lagt den videre udvikling ind under dette fagministerium. Dermed er den udfarende og overordnede kraft blevet placeret i det

*At erhvervelivet
At tage sin Andel, sit Ansvar
i livet på Ordet
vil ofte være et tilgodehavende*

ORD: BJARNE P. FJÆRAS · KALLIGRAFI: HANS ERIK SKOVBJERG · 1996

Arbeidets lønn

Av Nils Christie

Jeg husker, med sterke farger og følelser, den dagen i mitt liv jeg fikk vite at jeg hadde fått fast jobb. Jeg tok det som et tegn på at atomkrig ville bryte ut. Så stor en lykke måtte balanseres av det forferdeligste. Noen år senere ble mange kollegaer meget siste på meg. Det hadde på ny med gleden over den faste jobben å gjøre. Noen spurte hvordan jeg hadde det. Og jeg svarte, offentlig, at jeg tjente for mye i et så belønnende arbeid.

Hva er det da, som er så fint ved jobben?

Det er at jeg får gjøre akkurat det jeg aller helst vil. Og attpå til får penger for å gjøre

Urteverkstedet på Vidaråsen.

det. Midt i alle måneder, og til og med på forskudd om sommeren, er det noen som gir meg penger så jeg fortsatt kan gjøre som jeg vil. Måned etter måned, et helt forskerliv har jeg vært så ufattelig heldig at jeg ikke har behovd å utføre noen som helst virksomhet med sikte på å tjene penger. Jeg har fått lønn for å arbeide, ikke måttet arbeide for å få lønn.

Ekstraordinære mennesker

Noen av de få i Norge som har det like bra som jeg selv, er noen høyst ekstraordinære mennesker og disses nærboende. Disse ekstraordinære kalles ofte utviklingshemmede. De bor her i landet i seks-syv landsbyer. Vidaråsen heter den største landsbyen. Et betydelig større antall bor på samme vis i Tyskland, Storbritannia og i en del andre land. De henger alle sammen i et system som kalles Camphill, oppkalt etter den første landsbyen av denne typen som ble laget i Skotland.

Det grunnleggende man har gjort i disse landsbyene, er at man har satt pengene ut av spill. Blant førstegangsbesøkende er to spørsmål vanlige; Først: Hva lever de av? Og svaret følger: De lever av eget arbeid i jordbruk, skog eller verksteder, av gaver, og så i tillegg, som de fleste av oss andre, av tilskudd fra stat og kommuner. Men tilskuddene er små, noe som henger sammen med svaret på neste spørsmål: Hvordan fordeles pengene? Også her er svaret enkelt. I landsbyene fordeler de pengene ved at alle legges i én hatt, og så brukes de etter behov. Offentlige bidrag til landsbyene gis som om landsbyene var offentlige institusjoner. På budsjettet står derfor betegnelser som «lærer», sykepleier», «vernepleier», «assistent», «lege», osv. Men disse betegnelsene betyr svært lite i landsbyene. Alle bidragene fra det offentlige settes inn på en felles konto. De offisielle stillingsinnehaverne ser aldri pengene.

Men folk tas vare på, uansett om de har diagnose eller ei. De har et rom i et hus, de har mat og varme, lypærer og toalett-papir, bil om nødvendig, eller en togbillett. Trenger de penger, tar de det, de mener de trenger fra den felles hatt. En feriereise til Hellas sammen med alle i huset. Eller til en konserltrekk i Russland. Eller til en ny kjole.

Vantro lytter ofte studentene, når de første gang hører om de frie penger i den store hatten. Det kan ikke være mulig. Det må føre til misbruk eller umulige krangler. Naturen vil gå over oppunktelsen, folk vil forsyne seg med for mye. Men prøv å snakke med meget gamle mennesker. Så gamle at de ikke bruker ord som syketrygd og stønad, men «sykekassen», nokså bokstavelig talt

den lille kassen som alle puttet noe ned i de ukene de var så heldige å ha lønnet arbeid. Det var den kassen de hadde å stole på, hvis kroppen skulle skrante. Og kroppen skulle mer enn skrante før de gikk til kassen. Situasjonen er den samme med den felles pott i landsbyen. Opplevelsen av felles skjebne gjør underforbruk mer sannsynlig enn overforbruk. Forbruksnivå er en følge av måten det sosiale system er organisert på. Stillet overfor et uoversiktlig gigantsystem med lekkasjer i alle ender

Bakeriet på Vidaråsen.

mobiliseres én type moral. Stillet overfor et lite system, hvor egen adferd får direkte virkninger for folk man kjenner, mobiliseres andre typer moral.

Adskillelse av lønn og arbeide

Penger i den felles pott fører til kult i forbindelsen mellom arbeid og penger.

Arbeidet blir ikke bare noe man gjør for pengenes skyld. Man bare arbeider.

Mange med entusiasme, noen med betydelig evne til å ta det med ro. Men penger, eller fraværet av penger, finnes ikke som grunn for innsatsen. Jeg kan ikke huske noen diskusjon i landsbyene om betaling for arbeid. Penger blir riktig nok diskutert. Hvor mye penger det er riktig å bruke. Eller hvor mye duktene bør koste i forretningen. Men ikke penger som motiv for innsats. Begrunnelsen for arbeid er at noe trenger å bli gjort. Kuer må melkes, halene holdes vekk fra melkebøtta – det kan være en viktig jobb – jordbærerne må lukes, middag laves, den lamme må kjøres og den blinde ledes mot til det sted hvor

han har sin arbeidsplass. Penger er en nødvendighet i forhold til den ytre verden, men irrelevant internt i landsbyen. Dette får umiddelbart konsekvenser for vurderingen av aktivitetene. Arbeidets belønning blir arbeidet. På engelsk har man to ord for arbeid; labour og work. Labour er det tunge slit, mens work peker mer i retning av å oppnå noe, - skape et verk! Men overfor denne forståelsen av arbeid som skapelse, utgjør pengene en trussel. Arbeidet blir ikke sin egen belønning, men et middel til å oppnå noe annet, og blir derved

forvandlet til arbeid i betydningen det tunge slit, det hvis eneste mening er å skaffe penger.

Ingen ville i landsbyene finne på å foreslå økt lønn til bakerne for å få opp brødproduksjonen. Men jeg husker negative bemerkninger om at «nå er brødproduksjonen for stor, der kan de ikke få nok tid til det sosiale liv. »At det ikke finnes forbindelse mellom arbeid og penger i landsbyene får avgjørende betydning for hvilken mening arbeidet skal tillegges.

Hvorfor slutter så mange å skape?

Friske barn er nesten alltid beskjeftiget med ett eller annet mesteparten av sin

våkne tid; de kler på dukker, mater dem, putter dem i seng, skaper byggverk av pappesker, lager slott i sanden. De gjør det for moro skyld, utfolder seg, skaper.

Det er viktige og vanskelige spørsmål, hvorfor så mange slutter å skape? Fordi det er så tungt?

Se på unger som bygger hytter i trær. De kan holde på fra tidlig på morgenen, slepe planker, sage, hamre, slå fingre i tillegg til spiker, det kan gå over dager, uker, til verket er ferdig og planene for et nytt verk tar form.

Vi er født som skapere. Men verket kan bli borte for oss på flere måter. Farligst er lønn. Den trekker oppmerksomheten vekk fra arbeidet. Sentralt blir ikke hva man gjør, men hva man får for det. Arbeidet blir et middel til noe annet, og virksomheten blir uegentlig. Gi barna penger for å bygge hytter i trærne, og de slutter fort.

Ved at forbindelsen mellom arbeid og lønn blir fjernet, fjernes også noe av grunnlaget for den merkverdige forestillingen at folk har lønn som fortjent. Mest fortjent? Fordi man er den flinkeste til å lage dukker? Fordi det er mer etterspørsel etter dukker enn etter gyngehester? Fordi man var barn fra en dukkemakerfamilie? Fordi man hadde hatt tilstrekkelig makt og hensynsløshet til å skape et dukkemakermonopol? Hvor verkets lønn er verket, blir det synlig at lønn i det øvrige samfunn i stor utstrekning skyldes noe annet enn arbeid og kvalifikasjoner og isteden har med arv og makt å gjøre.

Ved siden av å gi penger til barn som bygger hytter i trærne, vet jeg bare om én annen metode som hurtig kan få dem til å slutte med å bygge. Det er om jeg viser dem hvordan de skal gjøre det. Om jeg hjelpt dem til å bygge, og lar dem se på, eller hjelst og for sikkerhet skyld innfører kurs og prøve før de får klatre ut i trærne. På «hytte i trærne nivå» blir tanken absurd. På samfunnsnivå er det jo akkurat slik vi gjør det, for deretter å undre oss over hvor passive folk flest er blitt.

Det 2-årige deltidsseminar i Rudolf Steiner Børnehavepædagogik

*- der begyndte sit første hold september 1999,
begynder 2. hold september 2001*

Deltidsseminaret, der er en erhvervsledsagende viderefuddelse, optager mennesker, der enten har en almindelig børnehaveuddannelse eller har arbeidet mindst 1 år i en Rudolf Steiner børnehave. Det ses helst, at de også har deltaget i de „Korte Kurser i Rudolf Steiner pædagogik“. Selve uddannelsen består af 22 weekends og 2 x 10 dage i sommerferien i løbet af 2 år. Det første hold har i løbet af sit første år bl.a. fået en grundlæggende indføring i Rudolf Steiners pædagogik for barnet fra 0 til 7 år, det voksne menneskes oprindelse og udvikling og den bagvedliggende antroposofi. De har deltaget i en række kunstneriske fag og medoplevet alle årstidsfesterne. Dem står de det 2. år selv for i grupper på 3-4 personer. De har lært at fortælle remse- og folkeeventyr og har alle fremført et sanglegsprogram til brug i børnehaverne.

Det første år sluttede med et både alvorligt og muntert sommerkursus, hvor der foruden det antroposofiske stof, blev lært at bruge håndværksredskaber og flette pilekurve.

Optagelse til det næste uddannelseshold begyndte 1. oktober år 2000. Hen vendelse om både „Korte Kurser“ og „Deltidsseminar“ kan ske til: Steinerpædagog Inger Brochmann, Ryttergårdsvej 1 G, 3520 Farum, tlf. 44 95 88 39. Tilsendelse af folder fra H-O-F, Ordrupvej 112, 2920 Charlottenlund, tlf.: 39 63 22 31.

Camphill-landsbyerne i Norge

Camphill-landsbyerne er steder hvor mennesker mødes på mange forskellige måder i kortere eller længere tid og til gensidig glæde og udvikling. Camphill-landsbyerne tilbyder et miljø for unge og voksne mennesker med særlige omsorgsbehov eller andre som har brug for et fællesskab omkring sig.

At bo i en landsby betyder at bo i et fællesskab i tykt og tyndt, i hverdag og fest, i arbejde og i fritid. Beboerne, de, der har særlig behov for omsorg, medarbejdere og evt. deres familier - danner husfællesskaber. Der findes store og små husfællesskaber i store og små huse og der findes folk, som bor i egen lejlighed.

Livet i sådanne landsbyer udfordrer en til at møde egne og andres grænser. Der opstår et udviklende miljø, hvor den enkeltes ansvar for sig selv og for andre er afgørende.

Alle har fast arbejde

Alle landsbyernes beboere har fast arbejde i eller udenfor landsbyen. Ofte er stedet

bygget op omkring et biodynamisk landbrug med køer, heste, grise, får, høns og andre dyr. Der dyrkes grøntsager til eget brug og til videresalg. Nogle steder giver

fjorden eller havet mulighed for fiskeri. Der er forskellige værksteder, væveri, pottemageri, dukkesyning, snedkeri osv. Alle opgaver indeholder arbejdsfunktioner, som kræver hænder og en vis praktisk indsigt. Husarbejde er en væsentlig arbejdsopgave. Der skal gøres rent, laves mad, ordnes tøj.

Det er en målsætning, at alle udfører et arbejde, som dækker et reelt behov og alle udfører sit arbejde efter egne evner og muligheder.

Kulturliv

Landsbyerne giver også mulighed for andre aktiviteter. Skuespil, musik, sang, modellering eller andet er med til at inspirere og udvikle kreative evner, som findes i alle mennesker. Der er kun få tv-apparater i landsbyerne men ofte adgang til biograf. Årstdsfester

af Ole Uggerby

er kulturelle og sociale højdepunkter i landsbylivet og festligholdelsen af de kristne højtider er med til at fremdrage og berøre de store livsgåder. Under et er disse aktiviteter et forsøg på at vække interesse for de sarte menneskelige værdier, som ellers så let bliver undertrykt i vor tids stress og jag.

Økonomi

Camphill-landsbyerne i Norge er organiseret i „Landsbystiftelsen“ og arbejdet finansieres gennem rammetilskud fra socialdepartementet. Det årlige tilskudsbeløb fra staten i 1999 var pr. landsbyboer ca. kr. 255.000 set i forhold til 170 pladser ved fuld belægning eller ca. kr. 287.000 i forhold til den faktiske belægning. Dette beløb svarer til 25-30% af, hvad der ydes til sammenlignelige steder drevet i kommunalt regi!

I de første år deltog Oslos studerende (russen) med pengeindsamling til Camphill gennem en lysaktion. I forvejen var der produceret små bivokslys, som de stude-

rende så i nogle dage gik rundt og solgte til fordel for landsbyerne. Herigennem blev der skabt vigtig kapital til opbygningsfasen.

Ordningen med rammetilskud giver en fleksibilitet imellem landsbyerne. Derved er det muligt at omfordеле mellem landsbyerne efter hvor behovene er størst, og det giver beboerne mulighed for at flytte mellem landsbyer.

Landsbystiftelsen finansierer også tiltag i Østeuropa.

Siden begyndelsen af 90'erne har Camphill-stederne i Norge været stærkt engageret i at hjælpe til med at grunnlagge landsby-

samfund i det tidligere Østeuropa. Margit Engel fra Vidaråsen har i alle årene, sammen med andre fra Camphill i Norge, stået i forreste række i dette arbejdet. Resultatet af dette motiverende, praktiske og betydelige økonomiske engagement, er tilsammen 4 landsbyer:

- Svetlana i Rusland, ikke langt fra St.Peterburg, nær Ladogasøen. Her bor ca. 25-30 mennesker.
- Wojtowka i Polen, nær ved den tjekkiske grænse, med i alt 17 mennesker.
- Pahkla i Estland, syd for Tallinn, med tilsammen 28 mennesker.
- Rozkalni i Latvia, nord for Riga. Her bor der i dag kun 7 mennesker. Se artiklen om Brobyggerskolen side 18.

Der udbetales ikke lønninger i Camphill. Den enkelte medarbejder får kost og logi i det hus og den familie, hvor man indgår i. En sådan „husfamilie“ består af både medarbejdere og landsbyboere. Den enkelte medarbejder kan hæve et månedligt beløb til dækning af personlige udgifter. Beløbet står i forhold til den enkeltes behov, typisk mellem kr. 2.000 - 5.000.

Dette er ikke et absolut maksimum.

Hvis man har brug for mere, må dette tages op med gruppen og samordnes med andre behov.

www.camphill.no

I Norge findes 6 Camphill-landsbyer.

Vidaråsen, Andebu i Vestfold. Telefon: 33 44 41 00

- i Vestfold ved Tønsberg er den ældste og største med omkring 150 personer. Foruden en gård er her et bageri, osteri, snedkerværksted, dukkeværksted, matfordeling, væveri, pottemagerværksted og vaskeri. Her er et kapel (kirke), en sal til koncerter, teater, foredrag og fællesmøder. På Vidaråsen er der også et læge- og terapihus, hvor der tilbydes forskellige behandlinger for mennesker med særlige behov. Ca. 67 landsbyboere. e-post: vidaraasen@camphill.no

Solborg, Jevnaker i Buskerud, Telefon: 32 13 24 80

- ligger på Jevnaker nord for Oslo. Foruden gård og gartneri er her lidt skovbrug, et snedkerværksted og et bageri. Brobyggerskolen (se artiklen andet sted i bladet) holder også til på Solborg og er et internationalt skoletilbud i økologisk tænkning og praksis og som også står åben for medarbejdere i landsbyerne. Her bor 50 personer, deraf ca. 18 landsbyboere.

Jøssåsen, Malvik i Sør-Trøndelag, Telefon: 73 97 99 90, e-post: landsby@online.no

- i nærheden af Trondheim har foruden gården et væveri og bogværksted, hvor der produceres arbejdshæfter til skolebrug. Ca. 50 personer bor her, deraf ca. 23 landsbyboere.

Vallersund, Bjugn i Sør-Trøndelag, Telefon: 72 52 77 40

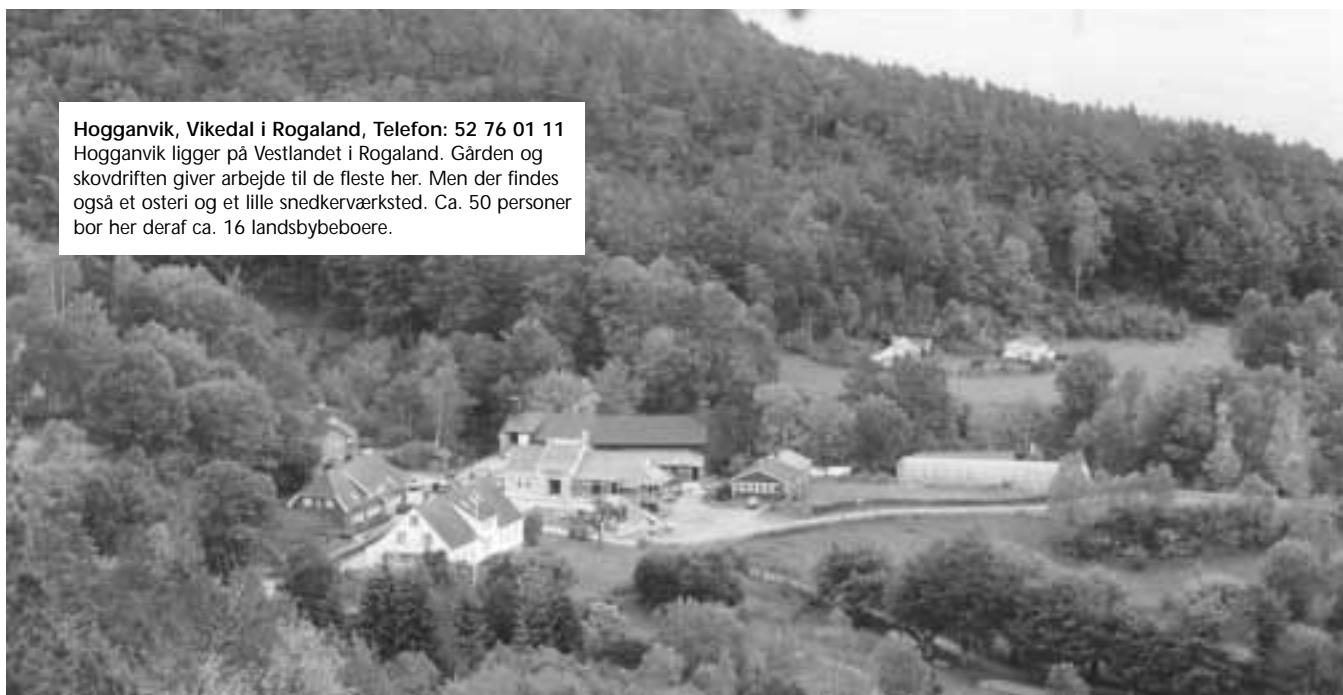
- ligger helt ude ved havet på Fosenhalvøen nord for Trondheim. Det er et gammelt handelssted. Ud over muligheden for at fiske er her et landbrug, bageri, stenværksted og butik. Vallersund tilbyder også ophold for tidligere stofmisbrugere og folk på afvænning. Ca. 40 personer bor her, deraf ca. 15 landsbyboere.

Kristoffertunet, Trondheim, Telefon: 73 90 15 00

- ligger i naturskønne områder i udkanten af Trondheim lige ned til fjorden og nabo til gård- og bygningskomplekset Rotvol, som omtales udførligt i en anden artikel. Her arbejdes med drivhus- og frilandsgartneri, snedkeri - og her findes Det økologiske hus med Corona, safteri, bageri og butik. Ca. 30 personer bor her, deraf ca. 7 landsbyboere.

Corona Safteri*, Trondheim, Telefon 73 84 76 00, e-post: corona@c2i.net)

Hogganvik, Vikedal i Rogaland, Telefon: 52 76 01 11
Hogganvik ligger på Vestlandet i Rogaland. Gården og skovdriften giver arbejde til de fleste her. Men der findes også et osteri og et lille snedkerværksted. Ca. 50 personer bor her deraf ca. 16 landsbybeboere.

At leve i Camphill

Af Anja Budde

At skulle skrive lidt om at leve i Vidaråsen Landsby, er en opgave, der i lighed med det at bo her, både er ligetil og kompliceret på en og samme tid. Det er svært at vælge, hvor jeg skal begynde, og samtidig er livet her så fyldt af historier, at det vist bare er at springe ud i det !

Lad mig begynde med at præsentere mig selv: Jeg hedder Anja Budde, er 28 år og lever i Vidaråsen Landsby på tredje år nu.

Grunden til at jeg flyttede i Camphill var, at efter at have levet nogle år i København, hvor jeg arbejdede som pædagog, var jeg så underligt træt af det fragmenterede storbyliv, at det ikke kunne gå hurtigt nok med at komme væk. Jeg søgte Københavns diametrale modsætning og vidste, fordi jeg havde været i Camphill to gange tidligere, hvor jeg skulle lede. Målet var at finde et sted med ro, et sted, hvor de nære ting i livet, var de bærende. Først og fremmest skulle stedet, hvor jeg havde lyst til at bo og arbejde, være et sted, hvor tilværelsen havde sammenhæng. Rent professionelt drømte jeg om at finde et sted, hvor jeg kunne få lov til at

Interior fra Ita Wegman Hus

være mere end en 8-16 service; hvor engagementet kunne række ud over en bestemt arbejdstid, og være drivkraft i en fælles tilværelse.

Valget faldt på Vidaråsen Landsby, stedet jeg håbede skulle indfri alle de nævnte forventninger.

Jeg flyttede hertil i august 1998 og blev ikke skuffet. Jeg fandt det, jeg søgte i en landsby, som ligger smukt ude på landet og ser dejligt indbydende ud med sine særprægede træhuse i lystige farver. Her bliver man modtaget af en broget og interesseret flok mennesker, og jeg kom hurtigt til at føle mig hjemme. Jeg flyttede ind i Grundtvigs Hus, overtog landsbyens dukkeværksted og hverdagen begyndte.

Efter nu at have boet her i lidt over to

Dukkesyning på Vidaråsen.

år, svæver jeg naturligvis ikke stadigvæk rundt på den sky, som jeg følte mig løftet op på, ved at flytte hertil. Vidaråsen er et godt sted at være, men tilværelsen her er mere kompleks for mig nu, end den var i begyndelsen.

For det er også hårdt arbejde at leve her, at bo i meget nære relationer med mennesker, man ikke selv har valgt, i hvert tilfælde ikke på det bevidste plan. At få hverdagen til at fungere både på trods og ved hjælp af vore mange forskelligheder, er en stor udfordring. Folk bliver trætte og udkørte; det kan være svært at skabe en god balance, så vi alle får lov til både at ånde ind og puste ud, sådan i billedlig forstand. Jeg tror at rigtig mange, inklusive mig selv, føler at udåndingerne af personlig energi ud i landsbyens liv, til tider kan være for lange i forhold til at det, i hektiske perioder, ofte kun bliver til små gisp af indånding.

De ting er selvfølgelig forstærket af, at det i disse år ikke er særlig let at få

Ita Wegman Hus, Videråsen.

folk til at bo, sådan som vi gør her. Denne meget kollektive boform er nok gået lidt af mode og at lokke folk hertil for mere end et år er svært.

Den ro og fokusering på det nære i livet, som bl.a. var det jeg søgte, da jeg flyttede hertil, den skabes af flere forskellige faktorer. En af dem er at landsbyen er et lille, forholdsvis lukket samfund, som insisterer på at have en egen puls; en puls som er meget forskellig fra den fremherskende i den vestlige verden i øvrigt. Det er nok både en styrke og en svaghed. Der er absolut en fare i at isolere sig fra verden, også selvom den nogle gange synes at buldre afsted med så frygtindgydende hast, at man næsten hverken har tid til at mærke om man ånder ind eller ud i sin tilværelse.

Jeg føler at ved at bo her, bliver jeg nødt til i højere grad at se mig selv i øjnene, end jeg gjorde førude i "det virkelige liv". Det skyldtes muligvis manglende karakterstyrke, men før kunne jeg ligesom lade mig "drukne" i strømmen af information, underholdning, muligheder og på den måde undgå mig selv som menneske. Nu bor jeg her, sammen med mennesker, som kræver "den ægte vare", og reagerer stærkt på det modsatte. Det er hårdt og sundt at opleve som menneske, og det er en af de mange grunde til, at jeg bor her i landsbyen. Her kan man for alvor tale om, at arbejdet bærer lønnen i sig selv, og på det menneskelige plan tror jeg faktisk, at vi har fat i den lange ende!

Gartneriet på Vidaråsen.

Arbeidslivet i

Av Ole Vestergaard

De fleste Camphill-fellesskap for voksne mennesker er sentrert omkring en gård og/eller gartneri. Her arbeider mange mennesker for at skaffe det daglige kosthold til stedet. Noen steder har det også som inntektskilde. Visse steder foredlar og viderefører arbeider sine produkter, som for eksempel melk til ost, smør og kvark osv. Matforedlingsbedrifter som viderefører stedets grønnsaker, frukt, bær og urter finnes også. I tillegg til dette arbeide er også arbeidet i husene et sentral verksted. Her står selvsagt matlagning høyt, men også rengjøring, tøyvask og alle de huslige sysler, som vi alle kjenner fra et vanlig hushold. Nogle steder har centralisert en del av disse arbeider ved for eksempel å ha et bakeri som kan forsyne stedet med brød og andre bakervare eller et fellesvaskeri for tøy.

Når en ny beboer kommer til et sted, vil det være stedets behov som i første omgang bestemmer, hvor den enkelte må arbeide. Senere kan den enkeltes talent og ferdigheter blive avgjørende for

Camphill

hans/hennes arbeide. Men i utgangspunktet er det viktig at den enkelte føler, at der er behov og brug for det arbeide man udfører. Det er ikke mængden af arbeide, der er det avgjørende, men det at man kan holde på i et tempo, som tilpasses den enkelte. Det er ikke noget mål at fuldautomatisere verkstederne, men at beholde meningsfulle arbeidsopgaver og processer som er gjennomskubart fra begynnelse til slut. Moderne utstyr og teknikk tages i bruk, der det kan tjene den enkelte i at kunne utføre sine arbeidsopgaver.

Verkstederne må økonomisk være rentable og kunne stå for egne investeringer. De fleste verksteder går med overskud. Man ser dog her bort fra lønsandel til ansatte, som får sin løn dækket over stedets intekter.

Men viktigheten av og være til nytte må stå sentralt i den enkeltes arbeid.

Skjebnemøter

av Arne Øgaard

Går du rundt i Vidaråsen landsby, tar deg en tur forbi den flotte driftsbygningen og ned til bakeriet og keramikkverkstedet, går inn i et av de mange bolighusene, kapellet eller den store salen eller setter deg ned i kaféen, kan det hende at du begynner å undres på, hvordan alt dette er oppstått. Hvordan kunne noen finne på å bygge en slik landsby i indre Vestfold og hvordan kunne de klare å gjennomføre et slikt prosjekt?

Phyllis

En helt vesentlig hendelse i Vidaråsens historie skjedde i Amerika i mars 1942. Phyllis og moren hennes var ute i byen for å kjøpe middagsmat, og de hadde bare en dollar hver. Men så fikk de høre, at en ung amerikaner skulle holde foredrag om sitt fangenskap hos Gestapo i Oslo. Det kostet en dollar å komme inn, så de måtte velge mellom mat og krigsopplevelser. De valgte foredraget.

Phyllis hadde vokst opp blant indianerbarn, som hadde lært henne å fange klapperslanger og ørkenrotter. Gymnastiden tilbrakte hun i Los Angles i et strøk, hvor

Phyllis og Ivan.

det var et virvar av etniske grupper. Hun utviklet tidlig en interesse for religion og spirituelle spørsmål, men var også en av de ledende i fagforeningen på Walt Disneys tegnestudio.

Ivan

Det var her i Disneys tegnestudio, Phyllis arbeidet på denne tiden, da hun gikk på foredraget til Ivan Jacobsen. Han hadde opplevd depresjonen i amerikansk økonomi, men familien hadde klart seg ved å flyttet til en liten landeiendom hvor de levde i kontakt med indianere og livnærte seg både av jakt og tyvjakts. Han gjorde det godt på skolen og begynte å studere statsvitenskap, men måtte overta farens kjøtthandel. I det krigen brøt løs var han på besøk hos slekninger i Nordfjordeid, og det ble umulig å komme tilbake til Amerika. Han fortsatte studiene i Oslo, spilte jazz og var "engelsklærer" for Herman Wildervey, men ble også involvert i motstandsarbeidet inntil han ble tatt og fengslet. Etter et dramatisk rømningsforsøk ble han satt fri og sendt tilbake til Amerika, hvor han så la ut på sin fordags-

turne. Denne dagen i mars 1942, kom han i prat med Phyllis og etter hvert ble de også gift. Ivan ble redaktør av "News of Norway" og fikk der kontakt med en rekke kjente nordmenn som Halvard Lange, Thor Heyerdahl, Arne Skouen og Knut Erik Tranøy. Han og Phyllis deltok ofte i selskapeligheten ved den norske ambassaden, men syntes at det ofte ble for mye alkohol i disse kretsene. De opplevde det som betydningsfullt å få følge utviklingen av FN på nært hold. Phyllis fikk på denne tiden kontakt med antroposofen Ehrenfried Pfeiffer og deltok på en antroposofisk konferanse den 6 august 1945, dagen den første bomben falt over Hiroshima. Dette ga en meget alvorlig stemning på konferansen, men dette alvoret korresponderede med det alvoret Phyllis alltid hadde båret inne i seg.

Ivan ble bedt om å reise til Oslo, hvor han arbeidet med nyhetsdinger på engelsk, filmmanuskripter, besøkende pressefolk fra utlandet og Norges eksportråd. Trygve Lie, som hadde vært den første generalsekretæren i FN,

skulle skrive sine memoarer og Ivan ble med i arbeidet som sekretær. Videre ble han involvert i tidskrifts- og filmarbeid, og det mest kjente prosjektet var filmen om Christian Radich, "Windjammer". Da denne filmen ble vist i Danmark hadde de ikke egnede kinolokaler, den måtte vises i provinshaller, hvor det var plass til tre fremvisere, og Ivan kommenterte filmen direkte. Dette holdt han på med i åtte-ni måneder.

Ivans liv var på mange måter det mange unge fremdeles drømmer om. Han hadde nære forbindelser med mange av de fremtredende i politikk og kulturliv og fikk spennende arbeidsoppgaver innenfor mediearbeid. Men likevel kom han til et punkt, hvor han så tilbake på alt han hadde drevet med, og det forekom ham fullstendig meningsløst. Han brøt med alt han hadde gjort tidligere og begynte i snekkerlære.

Margit

Etter hvert kom han og Phyllis i kontakt med Margit Engel, som hadde hatt en like

Margit Engel

spennende biografi. Hun hadde vokst opp både blant samer i Finnmark, løver i Afrika og i Hitlers Tyskland. Det vesentligste utfordringene og begivenhetene i disse menneskenes biografi er skildret i

Øistein Parmanns bok, "Skjebnemøter, Vidaråsen og Camphill – en spire for fremtiden". (Grøndahl Dreyer, 1996). Her kan vi lese hvordan disse tre og andre sammen får bygget opp det, som først blir Vidaråsen Landsby og som etter hvert utvikler seg til en omfattende Camphill-bevegelse i Norge.

Mens Phyllis hele sitt liv hadde båret et indre alvor som preget hennes livsvalg, gikk både Ivan og Margit gjennom "nær døden opplevelser", opplevelser som vekket bevisstheten om, at de hadde fått livet i gave og at det var helt vesentlig å tjene andre mennesker mer enn seg selv. Camphill-landsbyene ble steder, hvor en slik tjeneste virkelig står i sentrum. Men hadde det blitt noe av Vidaråsen om ikke Phyllis i mars 1942, hadde fulgt sin innsynelse om at et foredrag var viktigere enn middagsmat?

Der det spirer om høsten

- fra et besøk på Rotvoll

av Arne Øgaard

Ingen Camphillsteder er like. Kristoffertunet er ikke en landsby, men en del av et boligfelt. Like nord for Trondheim liggende inn til Rotvoll gård ligger et område med høyreiste firemannsboliger. Husene ble bygget av krigsfanger under 2. verdenskrig som boliger for tyske offiserer. I tre av disse husene bor det familier hvor psykisk utviklingshemmede eller landsbyboere som de også

Kristoffertunet.

kalles her, er integrert sammen med medarbeiderne i Kristoffertunet.

Landsbyboerne arbeider på garneriet på Rotvoll gård. Her dyrkes blomster og grønnsaker. Noen av dem arbeider også på safteriet Corona. Saftutstyret som en gang ble utviklet av Kåre Godager på Olsby og siden har vært innom både Indre Østfold og Ølen, er nå på plass på Rotvoll gård i det som kalles "Det økologiske hus". I det vi ankommer står Ole Vestergaard og Elin Aarsland med hendene svarte av kreklingsshaft. Bestillingslister fra Helios henger på veggen og vi blir hjertelig mottatt av Morten, en av landsbyboerne. På Corona arbeider det også psykisk utviklingshem-

"Rotnisser" fra den nærliggende børnehage leverer æbler til Corona's safteri.

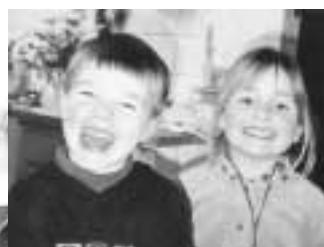

mede som ikke bor på Kristoffertunet, og på Kristoffertunet finnes det landsbyboere som arbeider utenfor Camphillområdet. Midt på gulvet står en nylig ankommet bakerovn som ikke er utpakket. Det er en ovn som skal fyres med ved, og Elin er baker og konditor. Coronas virksomhet er under oppbygging, og de håper at flere i det økologiske jordbruksmiljøet i Trøndelag vil starte med bærdyrking.

Men det er ikke bare Corona som er på veg opp. Hele Rotvoll ligger nå klar for omvandling. En gruppe som arbeider ut fra antroposofisk inspirasjon har fått kjøpe hele gården, og noen dager før vi ankom godkjente departementet oppstartingen av en ny Steinerskole.

Rotvoll ligger vakkert til i et landskap som strekker seg ned til Trondhjemsfjorden. Rundt gården er det to store friområder. Et tredje er bebygget av Statoil. Noen husker kanskje at miljøaktivister prøvde å forhindre dette tidlig på 90-tallet, men som så ofte ellers ble statsmakten sterkt.

Statoilpalasset ruver

kan fungere ute i norske bygder. Men det er også rom for å realisere andre visjoner på dette stedet. Hva med en kvalitetskafé for sommerringester som strømmer til friområdene på vakre sommerdager? Et fint tilknytningspunkt til utenverdenen.

Vi fortsetter videre, forbi noen kyr og en hest, før vi avslutter rundturen i Heliosbutikken, ser på sjongleringsutstyr, morsomme leker og boker. Vi skal ikke handle matvarer i dag. Vi er invitert til middag på Kristoffertunet. På Corona ser vi at Teater Fusentast skal spille "Katitz" i safteriet førstkommande fredag, og i det vi pakker sammen er det en malegruppe som pakker ut sine bilder for en ukentlig kveldsøkt.

Rotvoll har egen holdeplass på jernbanen. Derfra kan du komme til Trondheim sentrum, men vi tar toget som går i motsatt retning. Vi passerer Hell, men stopper ikke der. Vi fortsetter litt til, og snart etter flyr vi opp mot himmelen.

Vi ruslet en tur langs sjøkanten og kom inn i Rotnissen Steinerbarnehage. Noen lyse barnestemmer inviterte oss inn. To barnehageavdelinger ligger i hver sin etasje i en gammel villa, omgitt av et stort lekeområde nesten nede ved vannet. Her var både 6-åringer og mindre barn i full aktivitet.

Så gikk veien videre, opp til Vidarskolen. Ikke alle opplever vanlig skolegang som noen glede, for noen er det helt umulig å henge med. De må arbeide i et saktere tempo, i en varmere og mer beskyttende atmosfære. På Vidarskolen er det en voksen for hvert tredje barn. Og det kan trengs, for disse barna bærer på så mye som gjør at de lett mister kontrollen. Men det går fremover med dem, ingen vil tilbake til den skolen de kom fra. Hver morgen er det en times samtaletid, deretter mer faglig arbeid og så mye håndverksfag. Gjennom å få gjort noe konkret kan en føle at en selv også virkelig er noe.

På Rotvoll er det nå mulighet til å gjøre mye. Det er et sted for folk som gjerne vil ta i et tak og være med på å bygge noe opp. Det er et sted for folk som er glad i og innser betydningen av håndverksarbeid. Vi dumper innom på et fellesmøte for det nye Rotvoll-initiativet, får servert god og mektig kake, og Kjell Helge Johansen legger frem en visjon om å utvikle den fadelte Steinerskolen, en Steinerskole som

tungt i landskapet, men det synes ikke fra Corona og Kristoffertunet. Mellom Rotvoll gård og Statoil ligger lærerhøyskolen. Den ligger i en bygning som tidligere var et av Norges eldste psykiatriske sykehus.

Karl König med et Down's syndrom barn.

Camphills historie

Af Ole Uggerby

Det startede, da en gruppe unge mennesker på grund af ydre omstændigheder måtte forlade deres hjemland og søge tilflugt i et for dem fremmed land.

Her måtte de skabe sig en levevej, et eksistensgrundlag udfra de evner, interesser og kvalifikationer grupper repræsenterede. Samtidig måtte det være et arbejde, der var relevant i forhold til det omgivende samfund. Gruppen valgte at hjælpe og passe udviklingshæmmede børn. Allerede efter kort tid måtte man af pladshensyn afvise at optage flere børn. Familien til ét af disse børn købte et større hus i nabølaget og stillede det til rådighed for gruppen. Huset hed Camphill House. Det lå tæt ved floden Dee, der løber ud i havet ved Aberdeen, Skotland. Året var 1940.

Karl König

Karl König (1902-1966) blev født i Wien af ortodokse jødiske forældre. De havde en skobutik i een af Wiens små gader og her i det østrig-ungarske kejserdømme varer strålende centrum havde Karl König sin barndom og ungdomsår. Han studerede botanik, zoologi og senere medicin. I 1927 tog han doktorgrad i medicin. Nogle år i forvejen havde han stiftet bekendtskab med Rudolf Steiners arbejde og specielt interesse havde nogle foredrag som Steiner holdt i 1924 om årsagen til handicap hos børn.

Som en udløber af disse foredrag var der oprettet flere hjem for udviklingshæmmede børn. Et af disse var Sonnenhof i Arlesheim nær Dornach, Schweiz, hvor en af Steiners personlige elever, Ita Wegman, var læge. I 1927 bliver König hendes assistent. Nogle år senere er König med til at oprette endnu et hjem - denne gang på et gods i Schlesien, Pilgrimsheim. På grund af Hitlers tiltagende magt og chikanering af jøder må König i 1935 forlade Tyskland. Han opretter en privat lægepraksis i Wien og samler en gruppe unge mennesker omkring sig til indføring i Rudolf Steiners antroposofi. Da nazisterne i marts 1938 besætter Østrig må König, ligesom så mange andre jøder, forberede sig på at flygte. Forinden aftaler gruppen, der har haft sine regelmæssige møder i Königs og hans hustrus hjem, at de vil mødes igen. Et år senere er gruppen samlet i Kirkton House, et hus i det nordøstlige Skotland. En gruppe flygtninge (10 voksne og 6

børn hvoraf 2 var handicappede) som må forsøge at skabe sig en fremtid under de vilkår, der nu er for hånden. Det var fra starten deres hensigt at etablere et hjem for udviklingshæmmede børn og de får flere henvendelser fra forældre, som ønsker deres handicappede børn anbragt på stedet. Pladsmangel tvinger dem til at afslå flere henvendelser, men en af forældrene køber et større hus og stiller det til gruppens disposition. Det er Camphill House, 10 km vest for Aberdeen. Den 1.juni flytter kvinder og børn assisteret af den lokale politibetjent over i det nye hus.

Mændene er på dette tidspunkt interneret på Isle of Man. På grund af krigen er de potentielle fjender.

Den videre historie

Hverdagen med dens praktiske opgaver og gøremål danner hovedopgave for gruppens arbejde. Om aftenen foregår en veritabel træning og uddannelse af de voksne. Hovedparten af disse unge er sønner og døtre af velhavende jødiske familier fra Wien. De var ikke vant til praktisk arbejde. Den slags havde man haft tjenestefolk til. Nu var der ikke andre til at løse opgaverne end dem selv. Efter nogen tid viser behovet sig for at give børnene en egentlig undervisning. Snart tegner der sig tre virksomhedsfelter, som kræver opmærksomhed og organiseret:

- 1) det diagnostisk-terapeutiske område.
- 2) det uddannelses-mæssige område og
- 3) den økonomiske, sociale og åndelige ramme for hverdagen.

Man begynder at undervise børnene ud fra samme pædagogik, som Steiner havde anvist til raske børn - men tilpasset de særlige behov og de muligheder, som gruppen af børn nu engang repræsenterede.

Med årene bliver skolerne udvidet med træningscentre, hvor de unge (14-18årige) handicappede modtager træning og uddannelse i mere håndværksprægede færdigheder som vævning, snedkerering, landbrug, madlavning, husholdning m.m.

Og senere opstår landsbykonceptet, hvor de voksne udviklingshæmmede tilbydes et varieret udbud af arbejdsgaver, samt et hjem, et socialt fællesskab og et indholdsrigt kultur- og åndsliv. Ikke mange mennesker i nutidens samfund har så stort et netværk og så mange kulturelle tilbud som beboerne i en Camphill-landsby!

I 1949 er der i Picture Post en stor, begejstrede reportage om arbejdet i Camphill og om succesen med arbejdet med de 180 børn i skolerne. Den store opmærksomhed bevirker, at man på samme tid under Karl Königs ledelse afholder seminarer for unge mennesker, som ønsker at lære helsepædagogik. I løbet af 50'erne etableres nye Camphill-steder i England, Irland, Tyskland, Norge, Sveits, USA og i Sydafrika. En vigtig begivenhed finder sted i 1954, da den første egentlige landsby, Botton Village, bliver grundlagt i Yorkshiredalen, Nordengland. Dengang som i dag blev det sociale liv organiseret omkring grupper af familiehuse, hvor 'familierne' omfattede medarbejdere (husforældre), deres evt. børn, et antal udviklingshæmmede og et par unge medhjælpere.

I 1964 trak Karl König sig tilbage som leder og flyttede fra Skotland til Tyskland for at arbejde på udbredelsen af Camphill-impulsen i midten af Europa. Han udtalte, at man måtte være forberedte på de opgaver der med tiden ville komme fra øst... Den 27. marts 1966 døde Karl König. Han oplevede at se sin vision om et arbejde for udviklingshæmmede som livskraftig impuls og levendegjort virkelighed.

CAMPHILL PÅ VERDENSKORTET

Botswana Motse wa Badiri Rankoromane	Rusland Svetlana	Tyskland Alt Schönow Brachenreuthe Bruckfelden Föhrenbuhl Hausenhof Hermannsberg Karl König Schule Königsmühle Lehenhof Markus Gemeinschaft Sellen Thomas Haus Berlin
Canada Nottawasaga Sophia Creek Taurven	Schweiz Humanus-Haus Perceval	
England Botton Village Camphill Advisory Service Camphill Houses Stourbridge Cherry Orchards The Croft Delrow college Devon Hapstead East Anglia Grange Larchfield Milton Keynes The Mount Oaklands Park Orchard Leigh Pennine Ringwood St Albans Taurus Crafts Thornbury William Morris	Skotland Beannachar Blair Drummond Camphill Architects Camphill foundation UK Camphill Medical Practice Camphill Schools Corbenic Loch Arthur Milltown Newton Dee Ochill Tower Simeon Care for the Elderly Templehill Tigh A' Chomainn Tiphereth	
Estland Pahkla	Irland Ballybay Ballytobin The Bridge Carrick-on-Suir Duffcarrig Dunshane Grangemockler Kyle Thomastown	USA Beaver Run California Camphill Foundation USA Camphill Village (Copake) Kimberton Hills Camphill Village Minnesota Soltane Triform
Finland Myllylähde Sylvia-koti Tapola	Letland Rozkalni	Wales Coleg Elidyr
Frankrig Le Beal	Nordirland Clanabogan Glencraig Holywood Mourne Grange	Østrig Liebenfels
	Norge (separat liste)	
	Polen Wójtówka	
	Sverige Staffansgården	

Ønsker du at uddanne dig til pædagog?

Rudolf Steiner Seminariet tilbyder en 3-årig uddannelse, der med udgangspunkt i antroposofien uddanner pædagoger til såvel Rudolf Steinerinstitutioner som offentlige institutioner.
Uddannelsen er godkendt til Statens Uddannelsesstøtte.

Nærmere information om pædagoguddannelsen kan indhentes ved henvendelse til seminariet.

Rudolf Steiner Pædagogseminariet

Havnegade 6, 8000 Århus C. Tlf. 86 137155

www.steiner-seminar.dk / Mail: seminar@post.tele.dk

Figuren på modstående side:
Fra udsmykningen i Camphill Hall:
Michael af Hermann Gross.

Brobygger brev fra Latvia

av Vilde Stabel Jørgensen

Tirsdag 8. august kjører to minibusser over grensen til Latvia. Inni bussene sitter tretten mennesker i alderen 4 til 57 år. Utenfor bussene faller regnet tett mot ruten og gjør sikten uklar.

Pusten fra menneskene dogger på inniden av ruten. Utåmodig tørker vi av med ermet og kikker ut. Hvordan ser det ut her? Hva slags land er det vi skal være i de neste to månedene? Landskapet utenfor er grønt og vått av regn. Lenge kjører vi gjennom skoger av høye rette nåletrær. Dryppende våte furuer og mørkegrønne graner står tett på begge sider av veien. Så åpner det seg. En stor og regtung himmel brer seg ut over et landskap som er flatt og grønt. Innimellom dukker det opp et hus, eller en husklynge. Husene, som er av mur eller umalt tre, ser gamle og falleferdige ut. De ligger gjemt et stykke fra veien, mellom epletrær og eik, med små potetåkre og kjøkkenhaver rundt. Ofte går et par geiter eller en ku og gresser på engen ved siden av. Så kjører vi gjennom store åkerlandskap. Vi ser, og undrer oss over, at de fleste jordene ligger brakk. Det ser ut til at der er få som driver med landbruk her. Vi nærmer oss en by. I utkantene

ligger store boligområder. Høye, slitte blokkhus av en slags gråhvitt silikatstein, stikker opp av det flate landskapet. Bygningene ligger tett i tett, med asfalt mellom, her står biler og sykler parkert. Barn springer omkring og leker i regnet. Mellom blokkene og selve byen ligger store parsellhaver. Tett i tett med mer eller mindre velpleide haveflekker, med blomster, grønnsaker og bær. Så kommer vi inn i selve byen. Den ser ut nøyaktig slik jeg hadde forestilt meg at en «østblokk by» skulle se ut. Grå og slitt og ganske stygg. Jeg blir i grunnen overrasket. Jeg hadde trodd at mine forestillinger om Øst-Europa bygget på fordommer.

Rozkalni

Etter noen timer nærmer vi oss stedet hvor vi skal bo og arbeide de neste to månedene. Vi passerer byen Valmiera og fortsetter 15 km videre nordover. Der svinger vi av fra hovedveien og humper avgårde på en grusvei til vi ser et skilt, hvor det står malt med sirkulære bokstaver: Rozkalni. Vi velter ut av bussene, glade over å endelig være fremme. Ute i øsregnet står velkomstkomiteen klar til å ta oss imot. Den består av Inga og Vilnis Neimanis, vertspolket på Rozkalni, de to barna deres, Martha og Karlis, samt Dins og Ina, to unge landsbyboere og Kristine, som er medhjelper og

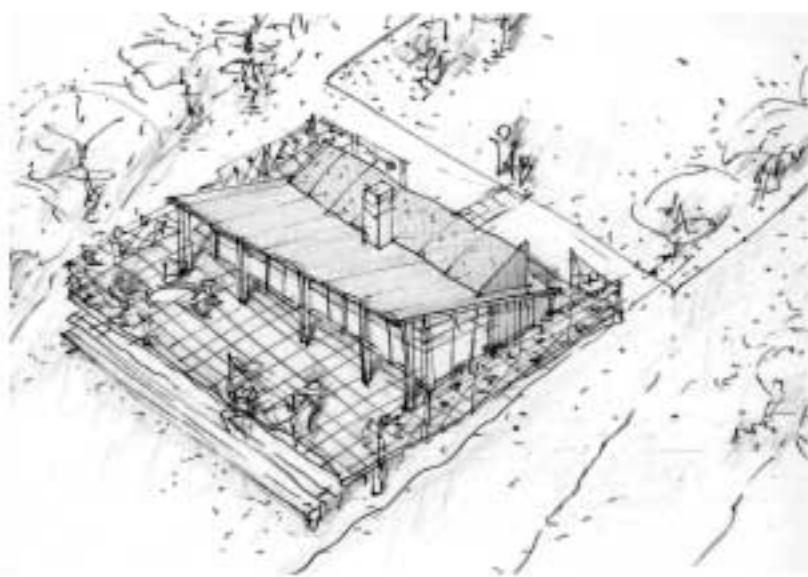
førsteklasselærer på den lokale steinerskolen. Alle syv er latviske. Men familien Neimanis snakker flytende norsk, etter fem år i Norge. Vi blir invitert innenfor og får servert suppe. Det blir trangt i den lille stuen når tyve mennesker benker seg rundt bordet. Mens vi spiser forteller Vilnis historien om hvordan de kom til Rozkalni. Eller, som han sier, Rozkalni kom til dem.

For omkring ti år siden var Inga og Vilnis på utkikk etter et sted å bo. De var ferdige med studiene, hadde en liten sønn på fem år og ønsket seg vekk fra blokkeligheten. En venn kjente til et sted utenfor byen, som de kunne få ganske billig. De fikk låne penger av noen bekjente og kjøpte eiendommen Rozkalni. Like etter kom Sovjetunionens fall, og i den kaotiske perioden som fulgte ble det enormt høy inflasjon i Latvia. Penger ble omrent verdiløse, det viktigste var å ha husly og mat nok til å klare seg. Det førte til at Inga og Vilnis tilbakebetalte mesteparten av lånet med en gris. Et annet resultat av løsrivelsen fra kommunistregimet, var at jord som staten hadde inndratt, nå ble tilbakeført til de eiendommer den før hadde tilhørt. Det betydde at områdene omkring Rozkalni tilfalt Inga og Vilnis. De neste fem årene etablerte familien seg på gården. De dyrket poteter og korn, og skaffet seg noen sauer og kyr. Sammen med et vennerpar syslet de med ideen om å starte en Steinerskole for barna i området. De begynte på kurs i Steinerpedagogikk inne i Riga. Her ble de introdusert for eurytmie. Inga fikk spesiell interesse for dette faget, og de flyttet etter en tid til Norge, slik at hun kunne å gå på eurytmiskole. De solgte dyrene, fikk noen til å passe huset og reiste. De fem neste årene tilbrakte familien i Norge. Inga gikk på eurytmiskole i Oslo, Vilnis og barna bodde på Vidaråsen Landsby. I løpet av denne tiden bestemte de seg for å starte en Camphill på Rozkalni.

Camphill på Rozkalni

For halvannet år siden kom familien tilbake til Latvia. Stedet har allerede begynt å bære preg av å være et Camphillsted. Det er stor pågang av mennesker som ønsker at deres funksjonshemmede barn eller slektinger skal få komme og bo på Rozkalni. Det er derfor satt i gang et byggesprosjekt med støtte fra norsk Camphill-bevegelse og flere veldedige stiftelser. Et stort familiehus på 250 kvadratmeter er under oppføring på stedet. Huset skal bygges av økologiske materialer. Når vi kommer til Rozkalni i begynnelsen av

28 ØKOLOGISKE HUSE TIL SALG I ST. MERLOSE - 25 KM FRA ROSKILDE

EGEN VINDING & DATTER WWW.REDCOW-EVOL.DK 57 61 19 80

august, er et latvisk snekkerfirma i ferd med å avslutte arbeidet med reisverket. Dette byggeprosjektet er den egentlige grunnen til at vi sitter her, benket rundt bordet og hører på Vilnis.

Økologiske byggeteknikker

Vi kommer fra Brobyggerskolen. Det er en halvårs prosjektbasert skole, der helhets-tenkning og økologiske byggeteknikker står i sentrum. Gruppen består av to foreldrepær i tredveårene med barn, en tredve år gammel snekker og familiefar, fire gutter i alderen 18 til 23 og meg, en 19 år gammel jente. To av elevene er latviske. Siden slutten av juni har vi bodd på Solborg Camphill ved Jevnaker, hvor vi har hatt foredrag og innføring i ulike økologiske byggeteknikker. I løpet av de to neste månedene skal vi sette opp husets yttervegger, pusse dem på ut- og innside med leirepuss, samt hjelpe til under oppførelsen av en masovn i bygget. Underveis vil vi få veiledning av ulike gjesteinstruktører fra Danmark og Norge.

Før vi går i gang med arbeidet må vi kjent med stedet og rutinene og innkvarteres på sovesteder. Det er ikke soveplasser nok til alle på Rozkalni, men heldigvis står velvillige naboer opp og tilbyr oss husrom. Vi får bo hos noen vennlige mennesker et par kilometer unna Rozkalni. Vi bor på to forskjellige steder, fem-seks stykker på hvert sted. Noen velger å sove i telt i hagen, og noen får plass inne i huset.

Et halmball-hus

Den første uken, når vi begynner arbeidet med å sette opp halmveggene får vi hjelp av Rolf Jacobsen og Todd Saunders. Det er Jacobsen som har tegnet bygget, og han har mye erfaring fra halmballbygging i Norge. Saunders er også arkitekt med erfaring fra halmball-hus.

Å bygge med halmballer er enkelt, men tidkrevende. Man trenger gode, faste halmballer, hammer, spiker, eller kramper, metalltråd og dymler (trepinner som brukes til å forbinde halmballene med hverandre). Halmballene legges i skift (horisontale lag). De ulike skiftene forbines med dymler, som presses gjennom halmballene. Det settes to dymler i hver halmball. Halmballene legges slik at de overlapper sprekken mellom to halmballer i skiftet nedenfor. Halmveggen forankres også til reisverket, ved å feste metalltråd rundt dymlene til de halmballene som er plassert inntil søylene i bygget. Deretter spenner vi tråden fast til søylene med en spiker eller krampe. Det er et møysommelig arbeide, likevel går det raskt å få satt opp veggpartier der det ikke skal være vinduer eller dører. Problemene oppstår når halmballene skal tilpasses rundt vinduskasser og i hjørnepartier. Dette er en av de store

Deltagerne ved Brobyggerskolen, foran huset i Rozkalni.

utfordringene ved halmballbygging; å gjøre konstruksjonen så enkel å bygge som mulig, og samtidig funksjonell.

Når halmveggene er satt opp, pusser de med leire så raskt som mulig, for å gi dem beskyttelse mot regn og fuktighet. Fuktige halmballer kan være kritisk. For leirepussen legges på, må veggene trimmes. Det gjøres med en hekkesaks, eller hekketrimmer. Leirepussen legges i flere lag, for at hvert lag skal få anledning til å tørke, før det neste påføres. Første lag består av ren leire, som gnies inn i halmen. Dette laget skal gjøre halmveggen stiv og forberede de neste pusslagene. Når leiren har tørket legges deretter to lag med grovpuss. Denne blandingen består av en del leire, tre deler sand, to deler fiber og en del kumøkk. Pussen påføres med hendene, eller med pussebrett. Det er et svært tidkrevende arbeid, men utrolig hyggelig, når man ser bort fra leirekastekrigen som pågikk kontinuerlig, og den karakteristiske duften av møkk, som ikke lot seg vaske vekk fra fingre eller klær. Til slutt legges det et lag finpuss, som består av leire, sand og kumøkk. Dette laget må være helt glatt og jevnt. På slutten av oppholdet blir det regnet ut at vi har påført halmveggene godt og vel 40 tonn leirepuss i alt.

Kubbeveggteknikk

I tillegg til halmballer, benytter vi også vedkubber som byggemateriale. På husets sørside murer vi opp varmelagrende veger av ved. Veggene blir murt opp som vedstabler, med mortel mellom kubbene. Denne teknikken kalles kubbeveggteknikk. Den ble brukt i Norge i gamle dager, og er tatt opp igjen de siste årene, som en alternativ byggemetode, som har vist seg miljøvennlig og energisparende.

Dagene forsvinner raskt. Det meste av

tiden går med til å arbeide på huset, spise, vaske oss og klærne våre og sove.

Heldigvis er arbeidet sosialt og variert. Det er nesten ingen maskiner på byggeplassen, og det gjør det mulig å snakke sammen og synge mens man arbeider. Likevel er det deilig å få et avbrekk i helgene. I ettertid ser jeg at det vi gjorde når vi ikke arbeidet på huset også var en viktig del av «brobyggingen». I helgene fikk vi anledning til å dra på oppdagelsesferd til andre deler av Latvia, de mest urbane blant oss dro til Riga og fikk tilfredsstilt café-suget. Slik fikk vi sett mer av latvisk natur og kultur. Vi var på skogstur og overnattet ved Østersjøen, gikk på restaurant og prøvde oss både på haiking, og mer konvensjonell kollektivtrafikk. På denne måten fikk vi en forståelse av det latviske samfunnet, og vi møtte mange latviere. Både folk som sto rundt og støttet Rozkalni-prosjektet, og mennesker fra helt andre deler av samfunnet, som aldri før hadde hørt hverken om Camphillbevegelse eller halmhus.

Brobygning på flere plan

Brobyggerskolens tur til Latvia var «brobyggende» på flere måter. Huset vi var med å bygge, vil stå i mange, mange år og være et synlig bevis for broen mellom Camphillbevegelsen i Latvia og Norge. Men mange usynlige broer er også blitt bygget. Mellom oss og menneskene på Rozkalni. Og mellom oss innad i klassen. Møtet med den latviske kulturen var for oss begynnelsen på en bro av forståelse mellom det østeuropeiske og det vestlige samfunnet, som del av en større helhet.

Det blir sannsynligvis ett nytt Brobyggerkurs neste år. Jeg nøler ikke et sekund med å anbefale det til alle som har lyst til å lære om økologi i praksis, prøve seg på husbygging og utvide sin horisont, både

Sosiale og økonomiske grunnlag for moderne fællesskapsdannelse

Af Karl König

Camphillbevegelsen er et arbeidsfellesskap som har gjort det til sin oppgave å skape en livssituasjon for legemlig og åndelig vanskeligstilte barn, ungdommer og voksne, som er tilpasset deres behov og evner og hvor det tjenes disse menneskers behov for sjelepleie. Så lenge de er barn skal de bli oppdratt og hjelpes frem ved helsepedagogiske og medicinske tiltak. Oppdragelsen fortsetter hos ungdommene, men fører dem steg for steg inn i en praktisk utdannelse. Den voksne får muligheten til et regelmessig liv og arbeidsvirke gjennom produksjonsverksteder, gartnerier, jordbruk osv.

Historiske omstendigheter

Fra begynnelsen av var det å skape en sosial omverdenen, hvor disse barn og voksne kan innlemmes, vårt særegne anliggende. Og gjennom 25 år har vi i stadig forvandling forsøkt å forbedre og videreutvikle disse sosiale og økonomiske betingelser; for en skole og et hjem står under andre sosiale forutsetninger enn en lærlingutdannelse eller et landsbyfellesskap av produktivt arbeidende mennesker.

Dessuten er de barn, ungdommer og voksne som det her dreier seg om, så tilbakestående at de verken besøker en normal skole eller en hjelpe-skole eller senere, med noen unntakelser, kan innlemmes i en vanlig arbeidsprosess.

Alt dette forutsetter betingelser, som

i Nord-Skottland var vi såkalte emigranter. Av politiske og andre grunner måtte vi vende ryggen til vårt østerrikske hjemland for å kunne realisere de idealer vi hadde satt oss ett eller annet sted i verden. Vi var tolv unge mennesker som hadde bestemt seg for ikke bare å studere antroposofi,

Fra Camphill, Solborg.

trenger spesielle tiltak. Allikevel må de allmene lovmessigheter som bestemmer det menneskelige samvær skinne gjennom.

Da vi i 1940 begynte med dette arbeide

men å virkelig gjøre den i et arbeidsvirk somt liv. Helsepedagogikkens området syntes også derfor egnet for oss, fordi noen av oss hadde erfaring på dette området og

impulsen til å hjelpe og helbrede var levende i oss alle.

Allerede i begynnelsen ble det tydelig at vi - som en isolert gruppe i et land som var oss fremmed i begynnelsen -måtte finne en egnet livsstil for det, som skulle danne det helsepedagogisk virksomme. Siden vi også var fullstendig uten midler, ga det seg av seg selv, at vi skapte en primitiv form for felleserie. Det vi hadde med oss av husholdningssaker, bøker og andre eiendeler tilhørte oss alle sammen. Det ville ha vært utåelig og uforståelig, hvis den ene hadde eiet mye og den andre lite. Og siden vi ikke hadde penger ble også arbeidet i hus, have og på jordene en felles oppgave, som måtte gjøres og ble sett på som det.

Oppdragelse gjennom arbeid

Da de første barn kom og vi derved fikk økende inntekter, var det igjen liksom en selv-følge at ingen av oss fikk lønn, men at vi levet sammen i et slags enkelt familiesamfunn. Ikke bare det vi eiet, men også pengene ble felles for alle og ble anvendt i samsvar med omstendighetene og nødvendighetene. På samme tid merket vi, at de barn, som var betrodd oss, trivdes i omkretsen av et slikt liv. De hjalp til så mye de kunne i hus og hage, de fikk praktiske livserfaringer som tidligere hadde vært lukket for dem og begynte på denne måten å møte tilværelsens daglige virkelighet.

Velsignelsen av en regelmessig virksomhet

ble åpenbar for oss gjennom dem som var våre betrodde. Den gang forsto vi også det som Pestalozzi forsøkte å virkeliggjøre i Stans: oppdragelse gjennom stadig og nødvendig arbeid.

Men det viste seg også tydelig, at denne form for arbeid av lærere, oppdragere og hjelgere kun kunne realiseres, hvis de verken var bundet til en fast arbeidstid eller ble betalt med lønn eller inntekt. For en slik virksomhet kan verken betales eller lønnes; den får sin verdi ene og alene ut fra seg selv og aldri ut fra den pengesum som mottas.

Til å begynne med var det lett å realisere denne livsform. Medarbeiderne var forbundet med hverandre i vennskap og ved at vi dannet et lukket fellesskap med lite kontakt til omverdenen, formet vi en fast menneskekrets som omgav de barn vi hadde omsorg for. Men dermed hadde vi også full tillit til hverandre, helt inn i den finansielle måten de enkelte medlemmer i denne krets fant seg til rette på.

Spesialisering av arbeidet

Men snart utvidet arbeidet seg. Andre og til å begynne med fremmede mennesker ble medvirkende og måtte lære å si ja til denne form for sosialt samliv og føyte seg inn i det. Det var lettere enn vi først hadde tenkt oss. I omkretsen av barn som trengte vår omsorg syntes det å være mulig; de bevirket gjensidig tillit og de kom oss, som sørget for dem, i møte.

Snart kom det flere hus til og en større krets av medarbeidere, og jo flere barn og ungdommer som kom til, desto sterke måtte vi gå over til en spesialisering av arbeidet. Helsepedagogiske øvelser, helse-eurytmi, skoleundervisning, kunstnerisk undervisning skilte seg etter hvert ut fra hverandre. Det oppsto verksteder, gartnerivirksomhet, en gård og mye mer. Og det som tidligere var noe allment, hvor hver var villig til å gjøre alt slags arbeide, det delte seg nu opp i enkeltområder. De fleste medarbeidere spesialiserte seg og var kun i nöds- og overgangstider villige til å vende tilbake fra det spesielle til det allmene.

Den finansielle innretning

Hvordan skulle nå de finansielle tiltak innrettes for å møte denne utvikling? Vi viste av tidligere erfaringer at penger måtte håndteres bevisst for å bevare deres verdi og kjøpekraft. Dette er imidlertid kun mulig når inntekter og utgifter kan overskues så klart, at man omgås dem ansvarsfullt. Vi viste videre at penger ikke bare kan kastes i en gryte; når slikt skjer tapes den nødvendige oversikt. Det var våre ledetanker, og vi begynte å handle ut fra dem.

Hvert hus - om stort eller lite - ble økonomisk en i seg selv lukket enhet. Det fan-

tes intet sentralt inntekts- og utgiftssted, men hvert verksted, hvert barnehus, skolen, gården, gartneriet ble til en økonomisk selvstendig bedrift. De som arbeidet der var i fellesskap ansvarlige for inntekter og utgifter. Nu først begynte vi å forstå, at vi gjennom denne ordning kunne overvinne den vanlige nød og nødvendighet, som oppstår gjennom lønn og betaling. For slik kan arbeidere og ansatte bli til frie mennesker og menneskegrupper, som forvalter seg selv økonomisk ansvarlige. Enhver som ønsker det, kan være en bedriftsleder og danne et sosialt fellesskap med sine medarbeidere.

Den sosiale grunnlov

Derved kunne den „sosiale grunnlov“ realiseres på en første, om enn ufullkommen måte. Denne lov, som allerede for 60 år siden, i 1906, ble formulert av Rudolf Steiner, lyder: Velferden i et fellesskap av samarbeidende mennesker er desto større jo mindre den enkelte krever resultatet av sine ytelsler for seg selv, dvs jo mer han gir av disse ytelsler til sine medarbeidere, og jo mer hans egne behov ikke dekkes av hans ytelsler men tilfredsstilles av de andres ytelsler.

Derved blir det allme vanlige lønnssystem overvunnet. For det arbeide som ytes blir ikke „lønnet“ med penger, noe som leder til et ufrift forhold mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Sa lenge det ennå fantes tjenere og ufrie kunne arbeidet lønnes. Siden denne tredje samfunnssammenheng trådte inn i frihetens sfære, skulle egentlig det arbeidende menneske ikke lenger betales. Den frie fullbyrder sitt arbeide ikke på grunn av sin egen fordel, men på grunn av det, han vil yte og det som oppstår gjennom hans virksomhet. Det fulle verd er den sanne lønn. Et fellesskap av mennesker som virkelig vil være fri, kan derfor kun arbeide slik, at det forholder seg i samsvar med „den sosiale grunnlov“. Da tjener den egne ytelse de andres vell og deres arbeide muliggjør det egne liv med dets nødvendigheter.

Man må i dag lære at denne lov gir den eneste rettesnor etter hvilken store og små fellesskap av samarbejdende mennesker kan bli bygget opp. Dersom dette ikke skjer, vil det ha konsekvenser, som av Rudolf Steiner beskrives slik: „Alle innretninger innenfor et fellesskap av mennesker som motsier denne lov, må på lengre sikt på ett eller annet vis skape nød og elendighet“

Og Rudolf Steiner advarer meget inntrængende mot å la denne lov gjelde som en „allmen moralisk lov“ og mot å mene „at enhver arbeider i sine medmenneskers tjeneste“. Han formulerer det klart og tydelig, idet han kategorisk avviser en slik udvanning, og sier „I virkeligheten lever

loven kun slik som den skal leve, hvis det lykkes et fellesskap av mennesker å skape slike innretninger, at ingen noensinne mottar fruktene av sitt arbeide for seg selv men at disse, om mulig uten rest, kommer fellesskapet til gode. ... Det avgørende er, at det å arbeide for sine medmennesker og det å få en viss inntekt er to fullstendig adskilte ting.“ (fra en tale af Rudolf Steiner, 20. mars 1921, gitt ved et antroposofisk høyskolekurs i Stuttgart „Om ungdomsbevegelsen“ i GA217 A.)

Lønn og arbeide må skilles

Ethvert menneske som er fysisk eller mentalt tilbakesatt, kan umiddelbart forstå de forutsetninger, som Rudolf Steiner her gir. Fordi det arbeide, han lærer å yte, er for ham en slags nåde; den forløser ham fra en mørk slumringstilstand, hvor han ikke gjorde noen ting eller fra en neonbelyst, kurorisk beskjæftigelse og hobby. Derfor var det i Camphillbevegelsens forskjellige steder forholdsvis enkelt å realisere en av de mange muligheter, som er i samsvar med denne grundlov.

Vårt forsøk går nu dithen, at vi også i våre landsbyfellesskap, hvor verksteder, gartneri og jordbruk arbeider produktivt, innfører denne grunnlov på en virksom måte. Og selv om vi selger våre produkter på det åpne marked og derfor trer i konkurransen med andre fabrikker, kan man - i landsbyenes ramme - følge denne lov. Intet arbeide som ytes blir lønnet, men allikevel har enhver, om han nu arbeider mer eller mindre og produserer mer eller mindre, sin mulighet til å leve. Han skaper noe for de andre, de andre for ham. Den gjensidige tillit til hverandre gir grunnlaget for dette betydelige sosiale eksperiment.

Vi er oss bevisste, at vi ennå står ved en begynnelse med disse anstrengelser. De krever, at vi ikke tenker ut et stift system, som man forsøker å gjøre virksomt. Hvert land, hvert sosialt fellesskap, hver arbeidsform krever en levende tilpasning til de gitte omstendigheter og betingelser. Men aldri får vi lov å overskride dette grunnprinsipp: at arbeid og lønn ikke har noe som helst med hverandre å gjøre. Først når vi har oppnådd dette fullstendige skille, begynner vi å møte den sosiale grunnlov på en sann måte.

Er dette skillet først oppnådd, så kan man skrittvis gå til å innføre den sosiale tregrening. Uten disse grunnlag ville en slik bestrebelse aldri lykkes, for det å koble sammen arbeid og lønn står helt imot inndelingen i de tre sfærer av det sosiale liv: det fri åndsliv, rettsliv og næringsliv.

Landsbyfællesskaberne i dag

-er det forældede eller fremtidsorienterede „levesteder“?

Af Stefan Siegel-Holz

Ideen er nu kendt: En landsby, hvor mennesker med de mest forskellige evner og handicaps lever og arbejder sammen. I midten en gård med landbrug. Et socialterapeutisk fællesskab, der klarer sig uden klassificering, som ikke skelner mellem hæmmede og medarbejdere, og som respekterer den enkeltes personlighed uafhængig af hans nationalitet, verdensanskuelse og religion. På en gang et fællesskab af borgere og et skæbnefællesskab. Bofællesskaber, hvor mennesker på en naturlig måde lever sammen i en slags familie, de selv har valgt, mennesker med og uden handicap, gamle og børn, mænd og kvinder. Værksteder, hvor der arbejdes med kvalitet og i broderlig ånd. Et kultурelt liv, som beriger og udvikler den enkelte og styrker fællesskabet. Et spirituelt fællesskab på antroposofisk grundlag.

I det mindste foresvævede der dr. Karl König, grundlæggeren af Camphill-bevægelsen og skaberen af ideen om landsbyfællesskabet, noget sådant.

Handicaps skulle ikke ignoreres eller bagatelliseres. Det var Königs overbevisning, at hæmmede skulle kunne integrere sig i en voksen livsverden inden for rammerne af et landsbyfællesskab, der værdsætter dem, gennem et liv, der ved rumlig overskuelighed og rytmisk tidsformemelse struktureres meningsfyldt, og ved gensidig

agtelse og interesse for andre, netop soci-alterapiens grundtanke, hvor det mere er de sociale omgivelser end den enkelte medarbejder, der helbreder og udvikler.

Uden for den antroposofiske bevægelse blev sådanne ideer latterliggjort, mistænkliggjort og beundret. På grund af mange års socialterapeutisk virkelighed får fællesskaberne i stigende omfang anerkendelse af fagvidenskaberne. I de faglige sammenslutninger respekteres de som partnere, der tages alvorligt. Ofte udtales man sig i offentligheden med næsten for megen ros. Mens samfundets accept af den antroposofiske socialterapi er så stor som aldrig før,

står den selv ved begyndelsen af det nye århundrede over for vanskelige og komplekse spørgsmål og betydelige brydninger. Næsten overalt er der vanskeligheder med hidtidige koncepter og styringer. Der mangler nye medarbejdere, entusiasmen er neddæmpet. Socialterapeuter, der har arbejdet i mange år, er udmattede, nedslidte og frustrerede. Unge hjælpere klager over gammeldags tanke- og adfærdsformer. Medlemmer med behov for sjælepleje føler sig udelukket fra samfundslivet og kommer til fællesskabet med andre behov end før. Oprindelig pionerånd og evnen til senere at holde ud er to helt forskellige udfordringer. En smuk, men alt for idealistisk ide? Må vi stillet over for

realiteterne i dag erkende, at Königs landsbyimpuls er forældet? Eller har den netop en vision parat for de nutidige spørgsmål? Kan landsbyfællesskabet forblive og blive til et „levested“ for såvel mennesker med behov for sjælepleje* som socialterapeuter? Det skal jeg i det følgende komme nærmere ind på.

Et „levested“ for mennesker med behov for sjælepleje?

En indsigt kommer specialpædagogikken ikke mere udenom: de grundlæggende behov hos mennesker med behov for sjælepleje adskiller sig på ingen måde fra behovene hos andre mennesker, de er lige så berettigede og samtidig lige så individuelle som hos ethvert andet menneske. Hvem er overhovedet det „andet“ menneske? Hvem kan påstå ikke at have behov for sjælepleje? For så vidt burde livsforholde for voksne mennesker med særligt behov for sjælepleje være så normalt-menneskelige som overhovedet muligt. Det i

Gartneriet på Vidaråsen.

dag udbredte postulat om normalisering og integration har her sin fulde berettigelse. Samtidig er det omgivelsernes opgave at give mennesket med behov for sjælepleje den nødvendige indre støtte og i fornødent omfang sjælelig varme og omsorg. Den grundlæggende opgave for socialt arbejde er anerkendelsen af det alment-menneskelige og bekymringen for det særligt individuelle hos en person, frem for alt hvor denne person er sårbar og ube skyttet, hæmmet og henvist til hjælp. Normalisering behøver som ligevægt individualisering, formgivning og tryghed. Integration behøver som supplement fællesskabsdannelse.

Socialterapeutiske landsbyfællesskaber har altid med stor opmærksomhed bestrebt sig på at være formdannende og tryghedsskabende. Mennesker, som mangler et indre holdepunkt og en klar orientering, bør hjælpes af en ordnende ramme: en overskuelig landsby, hvor veje og afstande, huse og landskaber er kendte og fortrolige størrelser samt tidsmæssige rytmer, som strukturerer livet og gør det håndterligt. Af afgørende vigtighed er desuden den sociale struktur og det sociale miljø. Næppe noget er af så stor betydning for mennesket som dets forhold til medmennesket. Gode socialterapeutiske fællesska-

ber har altid udmaerket sig ved en vidt-gående intakt social organisme. For det første behøves der stabile, pålidelige kontaktpersoner, der ud over deres professionelle interesse også har personlig interesse i sine omgivelser og som i nødstilfælde er inden for rækkevidde. Endvidere har hæmmede mennesker behov for rigelige kontakter i det sociale miljø, som i bedste fald omfatter flere generationer, andre hæmmede mennesker og hjælpere, ansatte, gæster og mangeårige venner. Det skal være muligt at øve indflydelse og være medbestemmende i det sociale liv. Til sidst skal det være muligt som individuel person med styrkeområder og svagheder at være et accepteret medlem af fællesskabet. En meningsfuld størrelse på et sådant fællesskab findes, når det fælles liv består af en broget mangfoldighed med et differentieret tilbud om bo- og arbejdsmuligheder og kulturelle livsytringer. På den anden side har fællesskabet måske overskredet grænsen for sin vækst, når dets medlemmer ikke mere er opmærksomme på hinanden og kan mødes med interesse.

I et godt socialterapeutisk (ikke blot antroposofisk) fællesskab giver sådanne sociale, rumlige og tidsmæssige strukturer støtte og åbner samtidig for frirum, idet de befrier for mure, gitre, psykofarmaka eller velment overvågning.

Den, der kræver normalisering, må alvorligt spørge sig selv, i hvad han mener med „normal“: det, som tilkommer ethvert menneske som menneske, eller det, som vi i samfundet sugereres til at tro er normalt. Eller passer normalbegrebet efter Richard von Weizsäckers mening slet ikke på mennesker: „Det er normalt at være forskellig. Der findes ikke nogen norm for det at være menneske“. Når der kræves normalitet og der dermed menes, at mennesker på grund af et handicap ikke skal diskrimineres, så bør man sikkert støtte det. For det meste forstås normalitet dog som evnen til at tilpasse sig det samfundsmæs-sigt normale og fører som regel til negative erfaringer for mennesker med behov for sjælepleje. „Normal“ er i dag i principippet „konkurrence“ i stedet for „samarbejde“, og at den stærkeste og dygtigste vinder anerkendelse (bem. 5). Det normale er, at det skal gå stadig hurtigere i livet og det nye, der sker her. På få år har vi oplevet enorme forandringer af det, som tilbydes, som er „in“, og som tæller. Det normale i vores liv og verden er et dræbende konsumtilbud og den mest raffinerede og manipulerende reklamepsykologi, som har til formål at vække behov, som ingen for så vidt har mere. Permanent overvældes vi af fristende tilbud. Alt dette opträder sammen med en gennemført seksualisering og en rask fremadskridende virtualisering af det moderne liv. Kravet om, at hæmmede

mennesker bør leve så normalt som muligt, bliver til sidst til kravet om det umulige, fordi det ikke kan opnås, og giver særlig smertelige erfaringer om ens eget handicap. Normalisering er - stillet over for dette - mest værdifuldt, hvor det „at være normal“ betyder, at man ikke bliver stigmatiseret; hvor behovet for hjælp forstår som noget normalt. Der er ingen, der ikke har behov for hjælp.

Landsbyfællesskaber frembyder denne form for normalisering, idet alle medlemmerne af fællesskabet sammen har et lang-sommere tempo og forholder sig kritisk til tidsstrømningerne i stedet for at tilpasse sig dem. Eftersom der ikke skelnes mellem „normale“ og „syge“, mellem professionelle, der kommer udefra, og beboerne med behov for pleje, oplever disse sig selv som normale; så normale, som ethvert menneske nu kan være med sine særpræg. For så vidt kan man betegne dem som frivilligt integreret i det fælles liv. Derfor vil man også kunne tale om en integration inden for det vigtigste kontakt- og livssystem. For omverdenen forbliver det åbne spørgsmål: Bevirker en vellykket integrati-on i det indre system ikke en udelukkelse fra samfundslivet? Bidrager det ikke til uvidenhed og manglende forståelse hos offentligheden for hæmmede mennesker? Bliver den velmente landsby ikke til en moderne ghetto? Heri ser jeg bestemt en

dette ved lettere at kunne nå hen til det moderne samfundsliv gennem kortere afstande og en god infrastruktur? Er afhængigheden af hjælperens velvilje ikke alt for stor? Hvis besøg i byen hører til undtagelserne: Lever landsbyfællesskaberne så op til moderne standard? Hvordan står det til med kultur-, sports- og fritidstilbud, diskoteker og indkøbsverdenen? Et „levested“ må give valgmuligheder i et dif-ferentieret omfang af tilbud. Men hvad er det for tilbud, der er tillokkende, iøjnefaldende og overvældende for den ubeskyt-tede? Meget af det, der lovprises, gør modne, stabile personer syge og tomme. Bylivet betyder også, at man er udleveret til mangfoldige fristelser - og at man bukker under for dem. Hvem holder sig ved indkøb til kun at købe det, som man havde planlagt? Betyder bylivet virkelig, at man vinder mere selvstændighed og valgfrihed eller en forøget manipulation og fremmedgørelse? Det turde i dag i lands-byen være lettere at bevare en beskedenhed, der er i overensstemmelse med det menneskelige.

I forhold til livet i byerne opleves lands-byerne mere som tilbagestående, konser-vative og trange. Miljøet i byen er frem-skridt, åbenhed mod verden og tendensen mod de ubegrænsede muligheder. Men bylivet kan også blive det tab, som sårbare personer lider mest under, tabel af en sta-

Fra Camphill, Solborg.

fare, men også en vedvarende opgave med at modvirke dette.

I spørgsmålene omkring landsbyfælles-skaberne må det vække til eftertanke, om det at deltage i det nutidige liv med bolig i landsbyen i en vis forstand er anakroni-stisk, stillet over for livet i byen.

Hæmmede mennesker er i dag allerede handicappede på grund af deres ringere mobilitet. Bør der ikke kompenseres for

bil social sammenhæng, der erstattes af uforpligtethed, anonymitet og ensomhed, af desorientering og desintegration. Endelig betyder livet i byen også tabet af naturens tilbud. At være beskæftiget i landbruget, spadsere i skoven, vandre gen-nem landskabet, opleve vind, kulde, regn og sol i det frie, at lære dyr og planter at kende er tilbud, som berører mange men-sesker på det dybeste og som er helse-

bringende. Disse tilbud opträder ganske vist som kunstig kultur i byen, men kan dog ikke være tilnærmedesvis så rige som et landligt miljø.

En form, en løsning kan aldrig være det rigtige for alle. By og landsby har forskelligt præg, og for mange personer vil det sikkert være en hjælp at lære begge at kende, før man bestemmer sig for en bestemt livsform.

Et „levested“ for socialterapeuter?

Interesserede, der første gang hører om et landsbyfællesskab, forestiller sig ofte, at socialterapeuterne står ubegrænset til ansvar og rådighed, et 24-timers job med indsats uden pauser, selvopofrelse - og ved, at noget sådant hverken kunne eller ville de. Så megen uselvskhed er for meget for de fleste mennesker af i dag. Selv om det måske ikke er tilfældet for de udviklingshæmmede, synes det for hjælperne, som ikke vil risikere at bukke under for „burn-out“ eller „hjælpersyndromet“, ikke at være et sted, hvor man kan leve i længden. Men erfaringerne hos mangeårlige medarbejdere peger på noget andet: Sådanne fællesskaber frembyder trods visse farer usædvanlige chancer og kvaliteter i retning af et meningsfuldt liv, også for såkaldte „mennesker uden handicap“. I antroposofiske fællesskaber drejer det sig i hverdagen først og fremmest om at afbalancere ideal og virkelighed og de forskellige poler i livsførelsen, bevidst at være opmærksom på at styre udenom de talrige farer: den permanent truende kvantitative og kvalitative overbebyrdelse, problemerne

med at finde sine grænser, misundelse og mistro over for de andre, som gør det anderledes og tilsyneladende har det bedre: faren for, at ens horisont indsnævres og konservativ holden fast ved alt det bestående. Omvendt kræves der ud fra stedets struktur åbenhed til at tilpasse sine krav til sine medspilleres muligheder.

De tidlige pionerer inden for landsbyfællesskaberne oplevede ikke sig selv som primært socialterapeuter, men som landmænd, gartnere, bagere, vævere eller husholdere. I det mindste ville de, at man skulle forstå dem som sådanne. Og det er ofte fortsat betegnende for socialterapeuternes livssituations i landsbyfællesskaberne, at deres liv og arbejde betyder meget mere end deres socialterapeutiske virksomhed. Ud over den er de håndværkere, husmødre, kunstnere, foredragsholdere, sportsfolk og lokalpolitikere. Der findes næppe talenter, som ikke på en eller anden måde kan frugtbargøres for livet i landsbyen. Og landsbyfællesskaber frembyder netop et enestående socialt øvelsesområde.

De sociale kontakter er talrige og på mange planer. Kollegaen er samtidig nabo, medspiller på teateret, dansepartner, ven, supervisor, vejleder og lærer på sine fagområder. Den kvindelige beboer er på en gang beboer i det fælles hus, barnepike, kokkepike, veninde og ekspert på visse områder. Mødet med andre finder sted næsten døgnet rundt. I samfundets virkelighed, hvor mange mennesker stadig bliver mere ensomme, kan disse muligheder

for at mødes i et landsbyfællesskab og øve sig i det sociale næppe vurderes højt nok. Mange mennesker i landsbyfællesskaberne oplever endda, at der gennem årene opbygges skæbnekontakter.

Men fællesskabet som social øveplads betyder endnu mere: selvforvaltning kan praktiseres. Social tredeling prøves. I det hele taget er de bestående fællesskaber en sjælden frugtbar grobund for at leve antroposofisk.

Ganske vist oplever man i landsbyerne også, at den enkelte bliver for hårdt belastet af de allestedsnærværende sociale kontakter og krav. For mange er det svært at sætte grænser over for andres krav, også selv om det egentlig er nødvendigt. Til sidst kan den ønskelige sociale opmærksomhed fra de andre også blive til snærende social kontrol. Ved at man fysisk er så tæt på hinanden og lever så intenst sammen, erfarer man hurtigt meget om hinanden (og ikke bare noget brugbart!), rygterne svirrer bestandigt, socialt tryk overvælder alt for let den enkelte.

Man kan ikke afvise faren for, at selv i det 20. århundrede og især i en landsby uden fjernsyn, eksisterer der ingen verden uden for landsbyfællesskabet; at selvtilfredshed og selvtilstrækkelighed sniger sig ind, og at den nye „hjælper“, som kommer ude fra, møder mangel på forståelse, men til gen-gæld udsættes for et stærkt moralsk pres og overdrevne forventninger til omgående at være parat til at engagere sig.

Endelig synes den antroposofiske landsbymodel stadig at være attraktiv for familiær med børn. Den åbner mulighed for at

Et samfunn for alle ?

Af Arne Øgaard

Ingen skal settes utenfor, alle skal integreres i et samfunn. Slik lyder politikernes velkjente paroler og med stor fart har de fjernet spesialskoler og en rekke institusjoner. Men har de som før levde på institusjon virkelig blitt en del av fellesskapet? Er det nok å få egen leilighet med eget fjernsynsapparat? Sommeren 1999 tilbrakte jeg en tid på en skole for psykisk utviklingshemmede i Romania og ble virkelig rørt av hvordan barn med ulike handikap hjalp og viste omsorg for hverandre. Det å være sammen med mennesker som har de samme forutsetninger som en selv er noe annet enn å være integrert i en gruppe som har helt andre forutsetninger.

Dette er ikke noe enkelt felt hvor en

uten videre kan si at institusjoner er best eller integrering er best. Det er et område som må være åpent for mange mellomløsninger alt etter den funksjonshemmedes ønsker og forutsetninger. I Norge har det kommet to bøker hvor forskere belyser ulike sider av integreringsproblematikken. Begge er redigert av Tor Inge Romøren. "HVPU-reformen i forskningens lys" kom på AD Notam Gyldendal, Oslo i 1988 og forlaget Akribe har i år gitt ut "Usynlighetskappen - levekår for funksjonshemmede". Den siste boken setter fokus på en rekke ulike funksjonshemninger og tar bare i liten grad opp situasjonen til de psykisk utviklingshemmede. Slik bøker er noe preget av stiv akademisk stil, men de gir også

levende beskrivelser av enkeltmenneskers livssituasjon. Et eksempel er en uttalelse fra ei skolejente:

"Det er ingen fra de andre klassene som vil være sammen med Betsy, for de har ikke samme forhold til henne som vi har. De tar henne som (nøler litt) en sånn funksjonshemma jente, ikke noe annet enn det, ikke som et vanlig menneske som du er".

Denne uttalelsen peker klart på den utfordringen vi står overfor, hvordan kan vi lage et samfunn som for det første er slik at vi kan forstå at alle mennesker virkelig er mennesker, og for det andre er slik at alle også får brukt og utviklet flest mulig av sine evner.

sammenføje forskellige livsområder, der i dag overvejende er adskilt, nemlig arbejdsliv og familieliv og den giver mulighed for at overvinde den klassiske rollelæsfærd mellem mand og kvinde. Men modellen er ikke nogen garanti for ægtefæller og børn for, at familier har tid nok til hinanden. Børnene må meget af dagen dele begge forældre med andre og det er næsten daglig erfaring, at nødvendige akutte problemer trænger sig foran familielivet. Det er en personlig opgave at finde den nødvendige balance for livet i fællesskabet - hvilket bestemt ikke er hvermands sag. Man må hver dag vurdere og prioritere for at afgøre, på hvilken måde enhver kommer til sin ret.

Bæredygtige menneskelige kontakter
 Har landsbyfællesskaber stadig en berettigelse inden for det bestående tilbud af institutioner for hæmmede? Jeg mener, de har denne berettigelse, så længe de imødekommer de grundlæggende behov hos mennesker med behov for sjælepleje og også trods alle krav muliggør gunstige forhold for socialterapeuterne. Da har de ikke blot en berettigelse, men en vigtig opgave, for så vidt de ikke indskrænker sig til at reproducere det samfundsmæssigt etablerede, men gennem deres særlige koncept stiller spørgsmål til normalitet og integration.

Et af de grundlæggende samfunds-spørgsmål i dag synes for mig at være: Hvordan ser fremtiden ud for de sociale kontakter? Det 20. århundrede var karakteriseret ved nedbrydningen af de traditionelle sociale systemer, et stadigt stigende antal skilsmisser og et tiltagende antal af alene-opdragere.

Trots alle bestræbelser for integration følte mange hæmmede sig udelukket ligesom mange udenlandske medborgere. For fremtiden vil en afgørende dimension i livsførelsen efter min mening være bæredygtige menneskelige kontakter. Og her er landsbyfællesskaberne en vej. De har altid levet med ukonventionelle kontakter og har derfor et stort kreativt potentiale for spørgsmål vedrørende fremtidige sociale problemer.

Under hvilke rammebetegnelser kan landsbyfællesskaber klare fremtidige krav? En sameksistens af forskellige livsformer under fællesskabets tag kunne vise vej, da det gør det muligt at imødekomme forskellige individuelle behov og alligevel kunne leve i fællesskab. Ved siden af det klassiske husfællesskab med 14 - 16 personer (husforældrene, deres børn, hjælperne og de udviklingshæmmede), kunne der eksistere former for beskyttede boliger, grupper, der bor udenfor, og små bofællesskaber. For unge med behov for sjæle-

pleje ville det være ønskeligt, at der var mulighed for at 'vandre', før de slår sig ned på en fast bopæl. Socialterapeuter bør engang imellem kunne distancere sig fra de intensive krav, der stilles til dem, frem for alt distance til den ubegrænsede væren til rådighed og den pauseløse indsats. Der kunne være friar eller i det mindste fri-måneder. Der kunne være mulighed for i en vis tid at forlade husfællesskabet; leve sammen som kernefamilie og alligevel beholde arbejdspladsen - indtil det atter er rigtigt at vende tilbage. Alle disse modeller er allerede prøvet og har vist sig at være velegnede.

Bevægelighed og differentiering er til stor hjælp i arbejdslivet og det kulturelle liv: værksteder med de mest forskellige profiler i.f.t. krav; det klassiske håndværk overfor den rutineprægede industriproduktion, landbrug og tjenesteydelser, jo flere former for arbejdsliv, der er i fællesskabet, desto større er chancen for at finde det rigtige for den enkelte. Noget tilsvarende gælder for det kulturelle liv. Der findes vel næppe den begavelse eller det talent, som ikke på en eller anden måde

som det typiske ideal for et liv i fællesskab, men bestemt uden at udelukke andre former. Der er forlængst opstået fællesskaber i byerne, f.eks. i Berlin og Rotterdam. For andre vil et sådant intensivt liv i et fællesskab aldrig komme i betragtning. Det gælder for selv fremragende socialterapeuter. Heller ikke antroposofien åbner sig for enhver. Det er godt, at der ved siden af de antroposofiske fællesskaber findes institutioner som diakonien, Caritas eller Lebenshilfe.

Efter min mening vil det i fremtiden afgørende komme an på, om fleksibiliteten til at tilpasse sig de nødvendige ændringer i samfundet og individuelle motiver lykkes. Så længe socialterapeutiske fællesskaber kæmper for livskvalitet, udvikling og helbredelse i en dybere antropologisk-antroposofisk forstand, så længe deres struktur og tænkning forbliver åben, og så længe de bæres af det medmenneskelige ideal, vil de have potentiale til at danne deres fællesskab som „levested“ for mennesker med og uden handicap - og beholde karakter af forbilleder.

* Angående landsbyfællesskabets ide er ethvert

Camphill, Vallersund.

kan integreres frugtbart. Og ethvert menneske ráder formentlig over særlige talenter, eller har i det mindste forkærighed for et eller andet, som kan udnyttes. I bedste fald drejer det sig om, at enhver kan yde sit bedste. Det øger fællesskabets kvalitet, frigør kræfter og modvirker ens egen ud mattelse.

Det behøver ikke kun at være landsbyfællesskaber. Karl König anså landsbyen

begreb uhykkelig valgt, der på en eller anden måde skelner mellem mennesker med eller uden handicap. På dette sted må der dog skelnes, da formuleringen af spørgsmål og opgaver er forskelligt betonet. I landsbyfællesskabernes virkelighed er overgangene som bekendt flydende.

Artiklen er fra: „Seelenpflege in Heilpädagogik und Sozialtherapie“ Johanni 2000 - bragt i Nerthus, dansk tidsskrift for helsepædagogik og Socialterapi. Michaeli 2000. Oversættelse: Jens Karl Nielsen, Forkortet af red.

Efter mange års forberedelse tog Hertha Legefællesskab sit første spadestik i 1995 til etablering af en landsby. I projektet var en solid kernegruppe på ca. 30 og omkring stod en interesseret støtteforening (ca. 150 medlemmer).

af Søren Hansen

Siden 1996 er fællesskabet blevet fysisk etableret med flere huse for hvert år og mange velfungerende faciliteter.

Den landsby som blev planlagt, skulle primært være rammen om en integrationsidé. En gruppe unge udviklingshæmmede arbejdende i beskyttede værksteder og boede i bofællesskaber og en måske 4-5 gange så stor gruppe såkaldt normale også med bolig i landsbyen, skulle ud fra frivilighed udgøre landsbyens befolkning.

Ud over de beskyttede værksteder, som på nuværende tidspunkt er køkken, bageri, vævestue, gartneri, en spæd begyndelse til et landbrug, byggeri og tømmeropsavning, var det et ønske, at også helt selvstændige initiativer skulle findes i sammenhængen.

Hertha

og endelig har Landsforeningen for Økosamfund sekretariat her på andet år.

Først og fremmest er det målet at gøre Hertha Legefællesskabs landsby til en sammenhæng, som kan forholde sig nytænkende og eksperimenterende til de udfordringer samfundsudviklingen giver på alle planer. At holde sammen på alle disse arbejdsområder, alle disse strømme af idealer, energi, behov og menneskemøder er en kompliceret affære, som kræver mange bevidsthedskræfter.

Naturligvis er for mange af os tanken om det tredelte menneske med sin tanken, følen og villen og den deraf afledte tanke om et harmonisk samfund med frihed for tanke og åndsliv, lighed for det

detroje. Alle i sammenhængen skal kunne være der uden at føle sig presset.

Det kulturelle

Ånds- og kulturliv skal udfolde sig i frihed og komme ud af overskudskræfter. Det, som skal ske, må komme fra den enkelte eller fra grupper, der har noget på hjerte. Indtil nu har denne holdning til et kulturliv resulteret i et mangeartet og stort antal arrangementer. Initiativer kommer fra flere sider. I Bofællesskabet med de udviklingshæmmede arbejdes der året rundt på den næste årtidsfest i et forsøg på at forny disse fester, så de igen siger det moderne menneske noget reel.

Fra Legefællesskabets almindelige beboere kommer mange initiativer til fejring af fødselsdag, familiefester og verdslige årsdagsfester som f.eks. nytår.

Hver første lørdag i måneden arrangerer en gruppe forældre og nogle interesserende en åbenthus lørdagscafé, hvor besøget er stort og alle interesserende kan få en rundvisning.

I samarbejde med nogle beboere i Herskind Landsby, som Hertha Legefællesskab ligger tæt op ad, arrangeres fire årlige klassiske koncerter.

Rækken af arrangementer er lang og broget, og det ser ikke ud til at lysten til at tage initiativer ebber ud, og der er på nuværende tidspunkt ikke engang brug for et kulturudvalg.

Det politiske

Rets- og organisationslivet må bygge på lighed og reguleres af klare aftaler mellem mennesker imellem. Demokratiet er ikke en endelig størrelse, men er en arbejds metode, som i de store spørgsmål gerne skulle føre til alles enighed om beslutningerne.

Hertha Legefællesskabs komplekse situation med ejerboliger, lejeboliger, en stribe beskyttede værksteder, som er en institution med egen bestyrelse, helt selvstændige

Dette ønske er så småt ved at gå i opfyllelse. Foreløbig har den biodynamiske forskning slæt rod her og er nu ved at bygge egne laboratoriefaciliteter og ansætte folk til forskning og formidling. Desuden er der arkitekttegnestue, en guldsmed og en zoneterapeut, som har etableret sig her,

retslige forhold imellem mennesker og broderskab mellem producent, fordeles og forbruger, et ideal.

Men med denne grundtanke som klangbund må løsninger springe ud af virkelighedens handlemuligheder. Man skal ikke forsøge at gøre et sådant ideal til en spæn-

Levefællesskab

initiativer med egen momsregistrering osv. præsenterer os for en lang række af juridiske krav fra samfundet. Inden for denne udefra givne juridiske ramme og landets almindelige love, ligger et stort aftaleområde indbyggerne imellem, som skal reguleres.

Det hovedprincip vi arbejder henimod er, at så mange beslutninger som muligt gennemarbejdes og drøftes i mandatgrupper. Der fungerer et stort antal mandatgrupper, hvor alle interesserede kan gå ind i et arbejde omkring f.eks. landbrug, café, økonomi, ny lokalplan, bageri. En af alle, en gang årligt valgt fællesledelse, koordinerer alle de mange daglige beslutninger og tager stilling til mandatgruppernes forslag.

Det økonomiske

Det økonomiske og administrative liv reguleres af aftaler og de efterhånden store og mange pengestromme, som snor sig indenom og i Levefællesskabet, kræver stor opmærksomhed og lægger beslag på mange kræfter. En landsbyfond ejer jorden og efterhånden mange faciliteter, såsom de udviklingshæmmedes arbejdspladser, bofællesskabshusene, nogle udlejningsboliger m.m.

Vi har gennem årene modtaget mange gavepenge fra fonde og private og disse gaver er en helt nødvendig basis for at nye projekter lader sig realisere og lånepenge komme ind i sammenhængen.

I de små cirkler, hvor der er en pengestrøm, vi selv er herrer over, forsøger vi at arbejde efter mere utraditionelle ideer. Et eksempel er gartneriet, hvor der er 23 husstande som abonnerer på grøntsager. Året rundt indbetales 250 kr. om måneden og man har så som abonent ret til selv at høste og i vinterperioden at hente de grøntsager, man har brug for. Nogle gange om året indbyder gartneren til et planlægningsmøde omkring gartnerens

funktion eller næste års produktion. Vi kalder ordningen kunde-bondegartneriet.

Nye ideer og nytænkning

Fra starten var der også en tro på, at mange nye ideer, tanker og løsninger ville komme til os ud fra de fri områder som skabes, når man placerer vidt forskellige initiativer i forbindelse og lader dem samarbejde med hinanden. Et fænomen som Rudolf Steiner benævner: Skabelse ud af intet.

Et bageri ved siden af en forskning i f.eks. kornarterne. Et bofællesskab for unge udviklingshæmmede flettet sammen med en gruppe såkaldt normale. Et gartneri, der fungerer som beskyttet værksted i nær

Status

I sin tid, længe før projektets start, antog vi, at målet skulle være at bygge en landsby med 150-200 indbyggere, heraf 30-40 udviklingshæmmede og at det skulle tage 15-20 år at nå dette mål. Her 5 år efter start, bor vi nu 71 mennesker i landsbyen, heraf 21 børn (fast skolebus til Skanderborg Steinerskole) og 19 udviklingshæmmede. I de kommende år skal der ikke flytte flere udviklingshæmmede ind. Det, det nu drejer sig om er, at få bygget flere boliger til andre indflytttere, helst mennesker, som vil slå sig ned her for at realisere egne ideer.

Netop nu er tre byggeprojekter ved at blive så godt som færdige. Det drejer sig om et halmhus, der opføres som selvbygge-projekt på 165m² til en familie med 3 børn. Et nyt bofællesskab med en medarbejderbolig og et laboratorium i kælderen til den biodynamiske forskning på 400 m². Dette byggeri opføres af en entreprenør og af professionelle håndværkere. Og som det tredje en stor landbrugsbygning, som indeholder 100 m² folkerum og 300m² lade/stald. Dette sidste byggeri opføres uden en tidsplan og som en del af det beskyttede værkstseds beskæftigelse.

Det næste store byggeri bliver måske en værkstsedsbygning, som skal rumme en butik, et sølv/guldværksted, en ny vævestue og et træværksted. Det skal placeres i forbindelse med et bytorv, hvor der engang skal bygges et fælleshus med café og et nyt bageri, samt faciliteter til formidling af f.eks. den biodynamiske forskning.

forbindelse med en gruppe interesseret forbrugere af grøntsager. Hver gang et nyt selvstændigt initiativ slår sig ned i vores sammenhæng, opstår der nye kontaktmuligheder og ud af dem åbner sig nye og ofte helt uforudsete handlemuligheder og frihedsrum.

Hvis denne lille beskrivelse af Hertha levefællesskab har givet læseren lyst til at komme på besøg og stikke næsen lidt dybere i realiteterne, er det bedst at starte med at besøge vor lørdagscafé. Som regel er det den første lørdag i hver måned fra kl. 14-16.30. Hertha ligger i Herskind ved Galten

Frihet og marked

(del 1)

Av Ove Jakobsen

Utviklingen i retning av å la markedet bestemme hvilke løsninger som skal velges på stadig flere områder aktualiserer behovet for økt innsikt i noen av de grunnleggende forutsetningene markedsmodellen bygger på.

Når markedet tar over...

Etter kommunismens fall er markedsliberalismens innflytelse økende i stadig flere land og på flere og flere områder. Det frie markedet blir lansert som arena for å løse samfunnsoppgaver som tidligere var under offentlig styring. Markedstilhengerne argumenterer for at ressursutnyttelsen og måloppnåelsen blir bedre, når det blir åpent for fri konkurranse mellom aktørene.

I dag blir markedsløsninger introdusert innenfor både helsevesen og skoleverk. Innenfor høyskole- og universitetsmiljøene er det mange som opplever at den akademiske frihet kan bli ofret til fordel for markedsstyring og inntjeningskrav. Utviklingen i retning av å definere studentene som kunder har ført til at kursinnhold og undervisningsmetoder i økende grad blir styrt av markedets ønsker og behov. Vitenskapelige kunnskapsidealer og klassisk dannelses står i fare for å bli erstattet med kortsigte nytte- og lønnsomhetsbetraktninger.

Utviklingen i retning av å la markedet bestemme hvilke løsninger som skal velges på stadig flere områder aktualiserer behovet for økt innsikt i noen av de grunnleggende forutsetningene markedsmodellen bygger på.

Hva er markedet?

For å klargjøre premissene for den videre diskusjonen er det hensiktsmessig å gi en definisjon av begrepet marked. Marked kan ha flere betydninger. For det første viser markedet til den arenaen, der kjøpere og selgere møtes. Det gir mening å si at «vi går på markedet for å kjøpe poteter». Tidligere var markedet et fysisk avgrenset område, et torg en butikk eller lignende. I dag kan markedet like gjerne være definert virtuelt, som en felles arena på internett.

For det andre kan markedet forstås som summen av aktuell og potensiell etterspørrelse etter bestemte produkter. Ut fra denne tolkningen kan vi si at «det er et økende marked for økologiske poteter», eller «at det er et redusert marked for kurs i latin». Anvendt på helsesektoren blir psykologiske

og sosiale problemer fortolket som økende etterspørelse etter psykiatriske tjenester.

For det tredje kan marked forstås som et økonomisk system der tilbyderne konkurrerer om etterspørrelsene gunst. I denne betydningen kan vi hevde at markedet er best egnet til å bestemme kvalitetskrav og priser på tilbuddet av «økologisk potet» og «kurs i latin». Når betalingsvilligheten (omsetningspotensialet) blir for lavt faller tilbudene etter hvert bort. I helsesektoren vil dette si at store pasientgrupper får et bedre tilbud enn små sykdomssegmenter.

I den videre diskusjonen vil jeg først og fremst holde meg til marked som økonomisk system. Ettersom aktørenes handlefrihet er en viktig forutsetning innenfor markedsøkonomi vil jeg i det følgende diskutere ulike aspekter ved frihetsbegrepet som av ulike årsaker er relevante i sammenheng med markedet.

Grunnholdningen er at dersom aktørene på markedet fritt kan velge handlinger, som sikrer deres egne interesser vil ressursene bli utnyttet mest mulig effektivt samtidig som fellesskapets beste blir ivaretatt. Et kjent sitat fra Milton Friedman understreker dette forholdet; «There is and can be no divergence between the operation of a successful business organization and that organization's socially responsible behavior; social responsibility is subsumed or totally contained in marketplace performance»¹.

Marked, frihet og etikk

Ettersom frihet er et sentralt element i markedsøkonomien har jeg valgt å se nærmere på hva som ligger i begrepet frihet. Et reflektert og gjennomtenkt forhold til begrepet frihet representerer en viktig innfallsport til forståelse av de mulighetene og begrensningene som er knyttet til markedsøkonomiens økende innflytelse.

Et viktig poeng i denne sammenhengen er å belyse og diskutere påstanden om at

det er vanskelig, for ikke å si umulig å trenge til bunns i frihetsbegrepet uten å berøre problemstillinger i tilknytning til verdier og normer.

Dette argumentet leder videre til at en diskusjon av markedsøkonomi ikke kan frikobles fra etiske refleksjoner. At Friedman også er klar over dette poenget viser hans mindre kjente tilføyelse til sitatet foran. Der hevder han at bedriftens oppgave er «to make as much money as possible while conforming to the basic rules of society, both those embodied in the law and those embodied in ethical custom»².

Sammenhengen mellom frihet, etikk og marked kommer klart frem hos den engelske filosofen David Hume (1711-1776). Hume som var en sentral filosof i opplysningstiden, plasserer den fri vilje som en modifiserende faktor mellom motiver og handling. Han argumenterer for at vi kan velge om vi vil omsette våre motiver til handling eller ikke. Hume understreker videre at friheten til å velge mellom ulike alternativer er «en nødvendig betingelse for å kunne trekkes til ansvar for ens handlinger»³.

Med utgangspunkt i det vi har sagt så langt er det mye som taler for at det markedsøkonomske systemet byg-

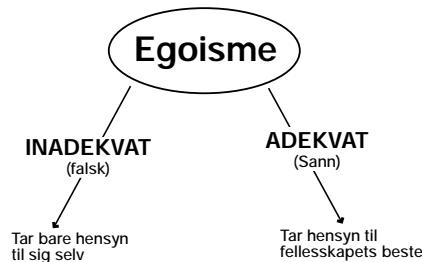
ger på at aktørene er ansvarlige overfor hverandre og overfor samfunnet. Dette synet blir understreket ved at mange filosofer (inkludert Adam Smith) i markedsøkonomiens tidligste fase forutsatte at markedsaktørenes handlinger ble bestemt av en evne til «sympati» eller empatisk innlevelse i andres ve og vel.

Hjem kan være fri?

Det er viktig å understreke at begrepet frihet ikke kan tenkes isolert, det må alltid være knyttet til noe. Det må med andre ord finnes noe eller noen som er fri. Innenfor markedsøkonomien er det i dag vanlig å knytte friheten til den enkelte beslutningstakeren. Det er med andre ord individer som er fri eller ufrí.

Men det er også mulig å definere frihet på høyere aggregeringsnivåer. Nederlanderen Baruch Spinoza (1632-1677) tar skrittet fullt ut og legger et kosmisk perspektiv på frihetsbegrepet. Han hevdet at «det er helhetens frihet det gjel-

Figur 1. Adekvat og inadekvat egoisme (Spinoza)

der å utvikle, ikke de enkelte delers»⁴.

Skirbekk og Gilje utdypes Spinozas oppfatning av sammenhengen mellom individ og helhet på følgende måte. «Individet må erkjenne seg sjølv som bestemt av fellesskapet, som indre bestemt, i sin identitet, i sitt vesen, gjennom sosialisering og samhandling, innenfor et gitt samfunn»⁵.

Friheten innebærer med andre ord for Spinoza at individet erkjenner sin tilknytning til helheten. En slik erkjennelse innebærer samtidig en utvidelse av ego-identiteten ettersom individets ego tar opp i seg og integrerer deler av en større helhet. Selv om helheten i sin videste betydning representerer kosmos, vil egoutvidelsen i praksis være begrenset til å omfatte større eller mindre deler av individets naturlige og kulturelle omgivelser.

Dersom aktørene på markedet er ansvarlige for sine handlinger er det mulig med referanse til Spinoza å argumentere for at alle handlinger i tillegg til å tjene enkeltindividet også bør ivareta helhetens interesser på en best mulig måte.

En markedsøkonomi der aktørene kun tar hensyn til seg selv, vil med utgangspunkt i dette resonnementet representere en trussel mot fellesskapets interesser. Stadige avsløringer av at mektige næringslivsledere foretar handlinger basert på inadekvat egoisme viser at fellesskapets interesser ikke har de beste vilkår på dagens markedsarena.

Et positivt trekk ved utviklingen er at den har ført til at etiske problemstillinger har fått en renessanse innenfor økonomi. Begrepet sosial kapital illustrerer at diskusjonen av verdier og normer er i ferd med å få en sentral posisjon innenfor moderne markedsøkonomi. På verdensbankens hjemmeside blir sosial kapital definert som «de normer og sosiale relasjoner som er innebygget i de sosiale strukturene i samfunnet, som gjør at mennesker blir i stand til å samarbeide for å oppnå mål».

Som vi har sett kan innholdet i begrepet sosial kapital spores helt tilbake til markedsøkonomiens tidligste stadier.

Verdensbankens vektlegning av sosialt ansvar føyser seg dermed inn i en lang tradisjon der flere sentrale bidragsytere har påpekt den frie markedsøkonomiens

avhengighet av et fundament basert på verdier og normer.

Vi kan foreløpig konkludere med at der som markedsøkonomien skal bidra til effektiv ressursutnyttelse og rettferdig fordeling av godene kan den ikke bygge på det Spinoza i sin tid betegnet inadekvat egoisme og som dagens tabloidavisar kaljer egoistisk grådighetskultur.

I stedet er det mye som taler for at markedsøkonomiens frihetsidealer forutsetter beslutningstakere med en velutviklet evne til «sympati» og «empatisk innlevelse» i fellesskapets interesser. En markedsøkonomi som skal være i stand til å løse alle de oppgavene den i dag blir tiltenkt forutsetter at aktørene er «adekvate egoister», for å si det med Spinoza.

Ettersom det er mye som tyder på at denne forutsetningen ikke holder i dagens virkelighet er det ikke så rart at mange er skeptiske til at stadig flere samfunnsproblemer blir underlagt markedskreftenes «usynlige håndhevelse».

1 Milton Friedman «The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits» New York Times Magazine, Sept. 13 1970

2 Milton Friedman «The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits» New York Times Magazine, Sept. 13 1970

3 Guttorm Fløistad «Filosofi og vitenskap fra renessansen til vår egen tid» Universitetsforlaget 1983

4 Arne Næss «Det frie menneske - En innføring i Spinozas filosofi» Kagge Forlag 1999

5 Skirbekk, Gunnar, Nils Gilje «Filosofihistorie - Frå antikken til opplysningsstida» Universitetsforlaget 1996

Miljøvennlige julegaver

"Kjøpe, kjøpe", ser ut til å være det nye julebudskapet, som strømmer mot oss fra alle medier og butikkvinduer, når julen nærmer seg. Vi i redaksjonen i Pengevirke vil gjerne bidra med litt motvekt til det massive kjøpepresset, og her kommer noen forslag for en mer bærekraftig julefeiring:

Gi bort opplevelser i stedet for ting :

- Kino- eller konsertbilletter, massasje, en middagsinvitasjon, et restaurantbesøk, barnevakt, et hobbykurs, sangtimer.

Gi bort noe du har laget selv:

- Hjemmebakte kaker, syltetøy, saft, pickles, krydderolje og kryddereddik, marsipan, brente mandler og annet juleknask.

Gi bort noe som er miljøvennlig produsert og som mottakeren trenger:

- Konfekt og kokebøker fra bakeriet Aurion. Tel. +45 98 96 34 44.

Firmajulegave:

- Økologiske øster eller oste-kokebok fra Thise meieri. Tel. +45 97 57 80 01.
- Abonnement på økologiske grønnsaker, for eksempel i 4 uker. I Norge kan du kontakte Helios (Osloområdet), Ullandhaug gård (Stavangerområdet) eller Knut Finne på Voss (Bergensområdet).

For en velduftende nytelse anbefales:

- Weleda Rosensåpe eller Weledas Villrose bodylotion.

Hippopotamus, den miljøvennlige papirhandelen har:

- kalendere laget av resirkulerte drikkekartonger.
- fødselsdagskalender som kan brukes år etter år
- aktivitetskalender for familien.
(Nettbutikk: www.hippo.no)

Til barn:

- Restegarn og stoffbiter kan bli til dukker, dukkeklaer og kosedyr.
- Er du snekkerkyndig, kan det bli flotte dukkemøbler av noen plankebiter.
- Cultura har noen Waldorf-dukker fra Svetlana landsby i Russland til salgs for kr 250,-.
- Fine treleker og Waldorf-dukker kan bestilles fra butikken i Vidaråsen landsby eller Solspejlet. Tel. +45 33 33 72 12.
- Farger og modelervoks av god kvalitet fra Artemis Plantefarver. Tel. +45 75 94 39 33
- Glassperler som flittige små hender kan lage fine smykker av.
- Hjemmelaget juleknask.
- Billetter til julekino eller juleteater.
- Penger på en "Redd Barna konto" i Merkur eller Cultura.

Nytt fra Cultura

Nye prosjekter

Stiftelsen Ullandhaug økologisk gård (Stavanger) har fått lån til driftsutbygning for økologisk butikk. På gården finnes allerede en økologisk abonnementsservice, men tilbuddet utvides nu med butikk.

Miljøskipet A/S har fått lån til kjøp av en større båt til erstatning for "Kameleon", som også var finansiert av Cultura. Båten skal bl.a. brukes av Norges Naturvernforbund. Miljøstiftelsen Bellona har fått lån til kjøp av en eiendom.

Solenergikonto

Vi ber om garantitilskudd for å finansiere produksjon og distribusjon av små solenergi-anlegg i det sørlige Afrika. Disse anleggene vil kunne gi en stor forbedring av levestandarden i områder som mangler strømnett, for eksempel ved at helsestasjonene får strøm til kjøleskap, så de kan oppbevare vaksiner. Ring Cultura på 22 99 51 99 for å få tilsendt brosjyre. (Brosjyren finnes også på www.etiskfinans.com, på siden for investorer.)

Etisk finans

Nytt nettsted, utviklet av Cultura Sparebank, ble satt i drift 26. oktober. I første omgang inneholder det norsk stoff, etter hvert skal det forhåpentligvis også utvides med dansk og svensk stoff. Målet er å inspirere til økt bevissthet omkring pengestrømmenes virkning i samfunnet – også utenfor vår kundekrets. Adressen er www.etiskfinans.com. Tips om stoff til "Etisk finans", kan sendes til webmaster@etiskfinans.com.

Nytt system for automatisk lesing av giroblanketter

Vi gleder oss over å få stadig flere nye kunder. For å kunne håndtere den økende mengden av giroblanketter, har vi nå tatt i bruk et nytt system for automatisk innlesing av giroblanketter. Derfor vil vi oppfordre alle til å skrive tydelig kontonummer på giroene, og passe på at nummeret kommer innenfor det avmerkede feltet. Vi ber også om at eventuelle meldinger til mottaker skrives tydelig og ikke er for

lange, da de må registreres manuelt. (Og takk til alle dere som allerede gjør dette!)

Avtale med VISA er inngått

Vi vet at mange venter på et bankkort fra Cultura, og vi vil snart kunne tilby et minibankkort med VISA. Vi er nå kommet så langt at avtalen med VISA er undertegnet, og det er bestemt hvordan kortet skal se ut. Det gjenstår ennå en del på den tekniske siden før alle programbitter er på plass, men planen er å ha kortet i drift i løpet av 1. kvartal 2001.

AvtaleGiro

Med avtalegiro sørger vi for at de faste regningene dine blir betalt til riktig tid. For å komme i gang med avtalegiro kan du enten bruke en svarkupong fra en av bedriftene du betaler faste regninger til eller ta kontakt med Cultura.

For mye post fra oss?

Hvis du ikke ønsker å motta bladet, eller du får for mange eksemplarer, kontakt Cultura Sparebank på telefon 22 99 51 99.

Abonnement på Pengevirke

I Norge kan abonnement på Pengevirke tegnes ved å kontakte Cultura Sparebank. Bladet finansieres ved frivillige bidrag. Selvkost er ca. kr 120,- pr. år.

Nyt fra Merkur

Valg til Merkurs repræsentantskab.

Ved den ordinære generalforsamling i Merkur, som finder sted lørdag den 24. marts 2001 i København, skal der vælges medlemmer til Merkurs repræsentantskab.

Repræsentantskabet har til opgave at vælge Merkurs bestyrelse, samt være Merkurs repræsentanter på det uformelle plan i det lokalområde eller det netværk, det enkelte repræsentantskabsmedlem befinder sig i. Repræsentantskabet har 25 medlemmer og hvert år er 5 medlemmer på valg.

Kandidater til repræsentantskabet skal anmeldes til Merkurs bestyrelse inden 15. januar 2001. Kandidaten skal være andelshaver og skal foreslås af mindst een stiller, der også skal være andelshaver.

Er du interesseret i at blive kandidat, opfordrer vi dig til at finde en stiller og sende et brev til Merkur med dit kandidatur. Af hensyn til indkaldelsen til generalforsamlingen beder vi om en kort stillings- og levnedsbeskrivelse.

Du er velkommen til at kontakte direktør Lars Pehrson, tlf. 98 10 18 35, hvis du har spørgsmål.

Renteændring

Som følge af Nationalbankens renteændringer i efteråret hæver Merkur renten på pensionskonti med 0,25% til 4,50 % p.a. børneopsparingskonti med 0,50% til 4,25% p.a. Ændringerne sker med virkning fra 24.11.2000.

Der sker ingen ændringer i udlånsrentesatserne.

Girokonto og posthus – unødvendige mellemled.

Engang var kombinationen af en Merkur-konto og en girokonto en velfungerende enhed, men den tekniske udvikling har for længst overhalet denne situation. Efter de seneste koncentrationstendenser i banksektoren har mange kunder spurgt, hvordan de kan overføre giroaktiviteterne til Merkur, og vi skal derfor kort gennemgå mulighederne. Vi kan også se, at mange kunder stadig går på posthuset og betaler girokort – det er både den dyreste og mest besværlige løsning, som heldigvis på ingen måde er nødvendig.

Betaling af girokort

Alle former for indbetalingeskort kan eksperderes gennem Merkur. Send blot kortene ind med angivelse af kontonummer, penge skal trækkes på og en betalingsdato – så klarer vi resten. Behold blot kvitteringsdelen.

Indsendelse af girokort kan ske i fortrytte kuverter med porto betalt. Kuverterne kan købes i Merkur for 40 kr. pr. 10 stk., så man altid har kuverter liggende.

Ekspedition af et indbetalingeskort koster 6 kr. i Merkur mod 10 kr. på posthuset. Er der f.eks. 10 indbetalingeskort vil prisen i posthuset være 100 kr., mens prisen i Merkur er 64 kr. inkl. kuerten.

Øg så spares køen på posthuset!

PC- og Web-bank

Den helt optimale løsning får du, hvis du har adgang til en PC. Så kan du selv foretage alle betalinger, også frem i tiden. Desuden har du hele tiden overblik over dine konti. Prisen for at anvende disse systemer er meget beskedent, i nogle tilfælde er det helt gratis. Systemerne er meget brugervenlige og nemme at anvende. Få tilsendt de nødvendige oprettelseskontrakter fra Merkur.

Betalingservice

De fleste regelmæssige betalinger kan tilmedes betalingsservice. Det er helt gratis, og hver måned får du en oversigt over den følgende måneds betalinger.

Betalinger, der ikke ønskes foretaget, kan stoppes inden den 7. i måneden. Fra Merkurs PC-Bank kan du selv tilmelde betalinger til betalingsservice.

Modtagelse af betalinger

Virksomheder, institutioner og foreninger, der modtager betaling for fakturaer, skolepenge, kontingenter osv. kan med fordel udskifte girokortene med indbetalingskort direkte til kontoen i Merkur, de såkaldte FI-kort. De findes både i en udgave, der kan integreres med det bogføringssystem, I anvender i virksomheden, og i en manuel udgave, hvor beløbets afsender bliver identificeret med navn og adresse + en kort meddelelsestekst, nøjagtig som girokortene. FI-kortene kan i mange tilfælde kombineres med betalingsservice, f.eks. til skolepenge og kontingenter. Ring og hør nærmere om de mange muligheder og spar omvejen over girokontoen fremover. Information om bl.a. FI-kort findes også på www.merkurbank.dk under menupunktet "daglig brug".

Portofri kuverter

Du kan nu få tilsendt en stak kuverter med porto betalt og adresse påtrykt til Merkur. Så kan du nemt komme af med din post til os uden at skulle lede efter frimærker og kuverter. Kuverterne koster 40 kr. pr. 10 stk., dvs. du betaler selv den laveste brevporto (i øvrigt uanset hvor meget du fylder i kuverten) og Merkur betaler selve kuverten. Som nævnt ovenfor er det både nemmere og billigere at indsende sine girokort til Merkur i en sådan kuvert, frem for at stå i kø på posthuset. Kuverterne kan selvfølgelig også bruges til indsendelse af checks eller andet.

Pensionsopsparing i Merkur

Når året går på hæld er der tradition for at indbetale til pensionsopsparing. I Merkur kan du spare op til pension til en fornuftig og stabil rente, samtidig med at du fremmer en bæredygtig samfundsudvikling ved at stille langsigtet opsparing til rådighed. Nedenfor gengives korte uddrag af reglerne og mulighederne. Ring til os og få fuld information, eller se på www.merkurbank.dk under "indlån".

Kapitalpension

En kapitalpension udbetales på én gang på et selvvalgt tidspunkt, når du er mellem 60 og 70 år. Der kan hvert år indskydes op til et fastsat maksimumsbeløb, som i år er 35.200 kr. Du vælger selv hvert år, om du vil indbetale og hvor meget. Indskuddet

kan fradrages i den personlige indkomst, dog ikke i topskatten, se nedenfor.

Ratepension

En ratepension er en pension, der udbetales i månedlige rater, når man når pensionsalderen. Du skal forpligte dig til at indbetale til ratepensionen i mindst 10 år, ELLER du skal foretage et eengangsindskud. Der er intet loft over indbetalingernes størrelse, der kan fradrages fuldt ud i den skattepligtige indkomst og altså også i beregningsgrundlaget for topskatten. Fradraget for eengangsindskud fordeles over 10 år. Betaler du topskat (indkomst over 258.400 kr.) bør du derfor vælge ratepension i stedet for kapitalpension.

Forsikringsdækning

Med en pensionskonto i Merkur, kan du få adgang til nogle fordelagtige forsikringsdækninger, som vi formidler fra PFA på gruppebasis.

Der kan være tale om en døds- og invaliditetsdækning, hvor der kan vælges mellem udbetaling på én gang eller i rater i 10 år til efterladte eller til dig selv ved invaliditet. Præmieeksempl: Ved engangsbeløb på 348.000 kr. (før 40% afgift) er den kvartærlige præmie 187,50 kr., der hæves på pensionskontoen.

En anden mulighed er en forsikring mod tab af erhvervsevne. Den dækker, hvis man mister den generelle arbejdsevne i mere end 3 måneder, enten fuldt ud eller (halv ydelse) hvis arbejdsevnen er nedsat til mellem * og 1/3.

Præmieeksempl: Ved en årlig skattepligtig udbetaling på 130.500 kr. koster en kvartærlig præmie på 753,75 kr., der hæves på pensionskontoen.

Andele som pensionsopsparring

Har du en kapital-, rate- eller selvension i Merkur eller et andet pengeinstitut, er der mulighed for at investere op til 20% af pensionsordningen i andele i Merkur. Man kan dog altid investere op til 35.200 kr. Merkurs B-andele opskrives i værdi i takt med andelskassens resultater, og kursen er i 4. kvartal 2000 105,75. Kursopskrivningen beskattes efter de nuværende regler kun med 5%.

At købe andele i Merkur er én af de mest effektive måder at fremme en bæredygtig udvikling på. For hver gang der indskydes 1000 kr. andelskapital, har vi mulighed for at opbygge en udlånsmasse på 12.000 kr. Ring til Merkur og hør nærmere, eller se vort komplette andelsprospekt på www.merkurbank.dk.

Gruppelivsordninger

Det er ikke kun via pensionsopsparring, at du kan få adgang til en fordelagtig gruppelivsordning. Der findes også en række

andre ordninger fra PFA, der er åbne for Merkur-kunder under 60 år, der kan afgive tilfredsstillende helbredsoplysninger. Kontakt Merkur for yderligere oplysninger.

Ulykkesforsikring

Dækningen kommer til udbetaling ved død eller varigt mén som følge af ulykke. Mange valgmuligheder – præmieeksempl ved dækning på 1.044.000 kr.: 621 kr. årligt.

Gruppelivsforsikring

Dækningen kommer til udbetaling til de efterladte, hvis du dør inden du fylder 60 år. Anvendes ofte til at sikre, at gæld kan betales tilbage, således at efterladte kan blive boende i huset. Præmieeksempl ved forsikringssum på 696.000 kr.: 366 kr. pr. kvartal.

Kritisk sygdom

Denne forsikring giver en engangsudbetaling 100.000 kr. eller 200.000 kr. i tilfælde af at du rammes af en kritisk, livstruende sygdom. Denne forsikring skal tegnes inden du fylder 50 år. Præmieeksempl ved forsikringssum 100.000 kr.: 399,60 kr. årligt.

Støt Merkurfonden

Merkur oprettede på basis af 250.000 kr. fra sit 1997 overskud en almennyttig fond, der skal formidle gaver, testamenter etc. til en bred vifte af almennyttige formål. Merkurfonden skal kort sagt formidle gaver og donationer på samme måde som andelskassen formidler lån og opsparring.

Mange initiativer kan ikke finansieres med lån eller lån alene – også fri gavekapital er nødvendig. Det er f.eks. på områder som forskning, kultur, nyudvikling, hjælp til 3. verdens projekter og meget mere. Merkurfonden får langt flere ansøgninger end vi kan imødekomme!

Merkurfonden er godkendt efter ligningslovens § 8A, som indebærer at bidrag kan fradrages med op til 5.000 kr. pr. person ved bidrag op til 5.500 kr., idet de første 500 kr. ikke kan fradrages. Der er mulighed for at "øremærke" dit bidrag, dvs. du giver Merkurfonden en anbefaling af et initiativ, du gerne ser støttet.

For at opretholde godkendelse fra skattemyndighederne skal Merkurfonden have mindst 150 bidrag om året. Det er derfor også en god hjælp til opfyldelse af dette krav, hvis du giver et mindre beløb.

Du kan blot ringe eller skrive til Merkur, så overfører vi dit bidrag til fonden. Du kan også sende en e-mail til merkurbank@merkurbank.dk. På forhånd mange tak!

Fravælg kontoudtøg

Brugere af PC- og webbank har nu mulighed for i systemet at fra vælge skriftlige kontoudtøg.

Litteratur om sosiale spørsmål:

Bøker og foredrag av Rudolf Steiner:

- Hvordan kan vår tids sjelelige nød overvinnes? (No) Nkr. 89,-
- Mellom vest og øst. (No) Nkr. 110,-
- Samfundsøkonomi (Da). Nkr. 60,-
- Social forståelse ud fra åndsvitenskabelig erkendelse (Da). Nkr. 86,-
- Social framtid (Sv), Nkr. 218,-
- Sociala och antisociala drifter i människan (Sv). Nkr. 38,-
- Förflysekrafter i samhället, Balders Förlag, 1980.

Andre forfattere:

- Joan deRis Allen: Living Buildings, an expression of fifty years of Camphill, 1990. Nkr. 165,-
- Oskar Borgman Hansen: En vej til samfunnsfornyelse (Da). Nkr. 45,-
- Lex Bos: Sociale initiativer (Da). Nkr. 33,-
- Lex Bos: Tempelherreordenen (No). Nkr. 38,-
- Niels Christie: Bortenfor anstalt og ensomhet, Universitetsforlaget 1989, Nkr. 40,-
- Karin Neuschütz (red): Individuelt liv i gemenskap, Waldorf Förlag, Stockholm 1996. Dkr. 70,-
- Cornelius Pietzner: A Candle on the Hill, Images of Camphill Life, Floris Books, 1991

- Ole Uggerby: Newton Dee, en Camphill Landsby, den sociale tregrenning i teori og praksis, eget forlag 1982, Dkr. 100,-
- Didrik Wachenfeldt: Lederskap och arbete inom antroposofiska Initiativ, 1998, 55 sider (Sv), Dkr. 105,-
- Øistein Parmann, Vidaråsen Landsby, Dreyer Forlag 1980.

Litteratur av Karl König, Camphills grunnlegger:

- Impulser for en sosial fremtid. Samliv med usedvanlige mennesker, 171 sider (No). Nkr. 220,- /Dkr. 270,-
- Lækepedagogisk diagnostikk, Telleby bokförlag, 1979 (Sv). Nkr. 48,-
- Sanseudvikling og legemserfaring (Da). Nkr. 75,-

På tysk og engelsk finnes en mer omfattende litteratur. Det finnes også andre bøker på skandinaviske språk som for tiden er utsolgt fra forlagene.

I Norge forhandles bøkene gennem: Antropos bokhandel, Josefinesgt. 12, N-0351 Oslo, tlf 0047 22 46 03 74

I Danmark sælges bøgerne hos: Audionicons Bogsalg, Grønnedalsvej 14, DK-8660 Skanderborg, tlf. +45 86 52 11 17 Solspejlet, Frederiksborrgade 41, DK-1360 Kbh., tlf. 0045 33 33 72 12

Facinasjon og forargelse

Anmeldt av Arne Øgaard

"Rudolf Steiner fortjener å bli behandlet som andre helhetstenkere, i forhold til sin tid og ut i fra enkeltsider ved sitt verk. Derved trer de nødvendige nyanser av lys og skygge frem. Først da kan han vurderes som inspirator for det 20. århundre". Dette skriver Peter Normann Waage og Cato Schiøtz i innledningen til boken. Etter en klar og konsis fremstilling av Steiner og hans verk slipper de så til mennesker, som har møtt antroposofien på ulike måter. Karl Milton Hartveit setter Steiner inn i en idéhistorisk sammenheng, Helge Salomonsson gir en innføring i hans rent filosofiske arbeider. Kaj Skagen drøftet om Steiners åndsvitenskap er vitenskap og Kurt Narvesen forteller om sitt forhold til andre antroposofer. Thomas Hyland Eriksen inviter oss i noen av Steiners tanker om evolusjon, mens fysikeren Sven Oluf Sørensen fremlegger en biografi. Dette er mennesker, som virkelig har klart å trenge frem til noe av det vesentlige hos Steiner og er

blitt beriket av sitt møte med antroposofien.

En annen gruppe mennesker er Nils Christie, Johan Galtung og Mossé Jørgensen. Dette er sentrale personligheter i norsk kulturliv, som er begeistret for mange de praktiske tiltakene, som Steiner har inspirert til, men Jørgensen og Christie beskriver, hvordan de har møtt en indre sperre, når de har prøvd å trenge inn i drivkraften bak disse tiltakene, de har ikke selv maktet å trenge inn i antroposofien. Hvorfor noen mennesker møter en slik sperre, mens andre ikke gjør det, er et av de spørsmålene, som opptar meg sterkest etter å ha lest denne boken.

For Pengevirkes lesere er Johan Galtungs sammenligning mellom Steiner og Gandhi spesielt interessant. Hos idéhistorikerne Trond Berg-Eriksen og spesielt hos Jan-Erik Ebbestad Hansen kommer mange av fordommene mot antroposofene klart frem. Er man antroposof er det visst en selvfølge at man er sekterisk, selv om Steiner på det sterkeste advarte mot sekterisme. Men

disse forfatterne makter ikke å ta Steiner for den han er, de skyver ham unna med en rekke utsagn, som er så uvitenskapelige at jeg forundres over, at de kan komme fra akademikere ved Oslos universitet. Mot slutten av boken finnes de mer kunstneriske bidragene, som jeg opplever som levende og selvstendige refleksjoner. Et spesielt bidrag her er Ketil Bjørnstad oppgjør med sin Steinerskolelærer. Dette er ført i en heftig tragi-ironisk stil. Jeg har snakket med en av hans medelever og han opplever det hele som svært fordred.

Bokens intension var å belyse Rudolf Steiner ut i fra hans tid og ut i fra hans verk. Dette oppfyller den til en viss grad. Men den gir først og fremst et innblikk i, hvordan noen mennesker begrunner sin interesse for antroposofi og hvordan andre oppfatter antroposofene og de virksomhetene de har satt i gang.

"Facinasjon og forargelse – Rudolf Steiner og antroposofien sett utenifra" Peter Norman Waage/Cato Schiøtz (red). Pax forlag, 2000.

Bidrag ydere

Joan deRis Allen, Vidaråsen. F. 1931. Uddannet arkitekt fra Columbia University, New York City, 1956 med efterfølgende privat tegnestue. Blev i 1961 arkitekt for Camphill Village, Copake og Camphill Schools, Beaver Run, Pennsylvania. Flyttede i 1969 med sin mand og deres to børn til Botton Village i Yorkshire, England og dannede sammen med Gabor Talló Camphill Architects, der i 1975 fik fast tegnestue i Newton Dee, Aberdeen, Skotland. Forfatter til bogen „Living Buildings, an expression of fifty years of Camphill“, 1990.

Anja Budde, Vidaråsen. Født og opvokset i det danske høj- og efter-skole miljø. Rejste som 19 årig til camphill i Wales, hvor Coleg Elidyr dannede rammen om et spændende år. Uddannede sig fra 1992-1996 til pædagog på Fyns Pædagogseminarium i Odense. En del af den tid var et 7 mdr. praktikophold, i Camphill skolerne i Aberdeen, Skotland. Har i Danmark hovedsagligt arbejdet med multihandicappede børn og voksne. Bor nu på tredje år i Vidaråsen Landsby, Norge.

Nils Christie er professor i kriminologi. Han har skrevet en rekke bøker om samfunnsforhold, blant annet "Hvis skolen ikke fantes?", "Hvor tett et samfunn?", "Kriminalitetskontroll som industri", - samt en bok om landsbyssamfunnene i Norge: "Bortenfor anstalt og ensomhet". Han har også i mange år vært medlem av representantskapet for landsbyene.

Søren Hansen, Hertha. F. 1940. Uddannet lærer. Undervist 7 år i folkeskolen. Derefter voksenundervisning (Socialpædagogiske seminarier). Professionel familieplejer af udviklingshæmmede i 15 år og deltager i Hertha Levefællesskabets opstart. Nu efterlønsmodtager.

Ove Jakobsen er førsteammanuensis ved Siviløkonomutdanningen ved Høyskolen i Bodø. Sammen med Stig Ingebrigtsen har han skrevet boken: Markedsføring -Teori og praksis i et kretsløsperspektiv (Tano-Aschehoug 1997). Hans bidrag er en serie på 3 deler. Følgende bidrag bringes ved senere lejlighed.

Vilde Stabel Jørgensen gikk ut videregående på Rudolf Steinerskolen i Moss samme sommer som hun begynte på Brobyggerskolen.

Jørgen Møller, Århus. F 1935. Textilingeniør-uddannelse i Tyskland. Mangeårig virke i Sydamerika, Sydafrika, Tyskland og Danmark. Læreruddannelse på Audonicon og siden overskolelærer på Århus Syd og Nord. Flerårigt besøg på maleskole i Dornach (CH) parallelt med opgaver som erhvervskonsulent i Ind- og udland. Bestyrelsesmedlem på Århus Syd og samarbejde med SEA, Göteborg.

Stefan Siegel-Holz er diplom-socialpædagog. Han arbejder og lever i Camphill-landsbyfællesskabet Lehenhof, D-88693 Deggenhausertal.

Ole Uggerby, Vraa. F. 1952. Uddannet arkitekt og planlægger fra Århus Arkitektskole. Ansat ved Sindal kommune som planlægger i 6 år. Et par års erfaring fra tegnestuearbejde i Camphill, Skotland og fra Järna, Sverige. Har undervist periodisk i overskolen på Steinerskolerne i Hjørring og Aalborg. Ansat ved andelskassens kontor i Aalborg siden 1991.

Ole Vestergaard. F. 1954 i Dk. Arbejdet i Camphill bevegelsen siden 1977, hovedsakelig med byggeprojekter, økonomi og i verksteder. Driver siden 1991 et økologisk Safteri som Camphill verksted, først i Ølen på Vestlandet og siden sommer 2000 på Rotvoll Gård ved Trondheim.

Arne Øgaard, F. 1952. Leder av Forstanderskapet i Cultura Sparebank. Arbeider på Steinerskolens videregående trinn i Moss, hvor han har vært siden 1986. Han er utdannet adjunkt med Cand. mag. i realfag og er ernæringsfysiolog. 3 års praksis i et biologisk-dynamisk jordbrukskollektiv. Redaktør i tidsskriftet Herba 1984-89. Har utgitt boken Hyperaktive barn og tilsettningssstoffer på Regnbueforlaget, 1985 og har holdt mange foredrag og skrevet tallrike artikler i avis og tidsskrifter om pedagogikk, årstidsfester, landbruk, ernæring og samfunns- og erkennelsespørsmål.

Jannike Østervold, Oslo. F. 1956. Utdannet socialøkonom fra Universitetet i Oslo og bankøkonom. Hun er også musikkuddannet. Ansatt i Cultura Sparebank siden 1998

Cultura Sparebank – er en alternativ bank for deg som er optatt av temaer som: alternativ økonomi – grønn økonomi – ny økonomi.

Cultura finansierer bl.a. prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre vekstvilkår. Cultura ønsker å utvikle en ny form for bankvirksomhet. Gjennom et samarbeid med kundene skapes en pengestrøm som bevisst kan settes inn i samfunnsfornyende og miljørettede formål.

Målsetningen for Cultura er å medvirke ved finansieringen av samfunnstjenlige prosjekter. Videre å bevisstgjøre holdninger til penger og økonomi slik at kapital kan styres mot reelle behov og uløste oppgaver i samfunnet.

Bankens arbeidsområde vil være hele landet og banken vil tilstrebe nærmkontakt til sine kunder. Å arbeide for at etikk, moral og verdiskapning kan innarbeides i det økonomiske liv

via et nytt syn på penger, økonomi og hva lønnsomhet er. Vi er av den tro, at det er mulig å utvikle nye samfunnsøkonomiske konsepter og holdninger, hvor man ikke ensidig baserer seg på egennyttet som drivkraft.

Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land herunder også de nordiske lande og med organisasjoner som WWF og Redd Barna, Norge. Cultura har i øjeblikket en balanse på ca. 85 mio. NOK. Rundt 1000 kunder og 6 medarbeidere på kontoret i Oslo.

Merkur er et holdningspræget pengeinstitut, hvor udlån sker på baggrund af såvel økonomiske som etiske, sociale og miljømæssige vurderinger.

Ved at finansiere projekter ud fra disse kriterier ønsker Merkur at påvirke samfundsudviklingen i en mere bæredygtig retning, miljømæssigt som socialt. Mange af Merkurs låne-

projekter har medvirket til at inspirere andre og givet impulser til videre udvikling. Merkur ønsker således med sit virke at række udover den umiddelbare finansiering og virkeliggørelse af konkrete initiativer.

Mere end 5000 privatkunder, virksomheder, foreninger og institutioner, har på dette grundlag valgt at benytte Merkur som deres pengeinstitut.

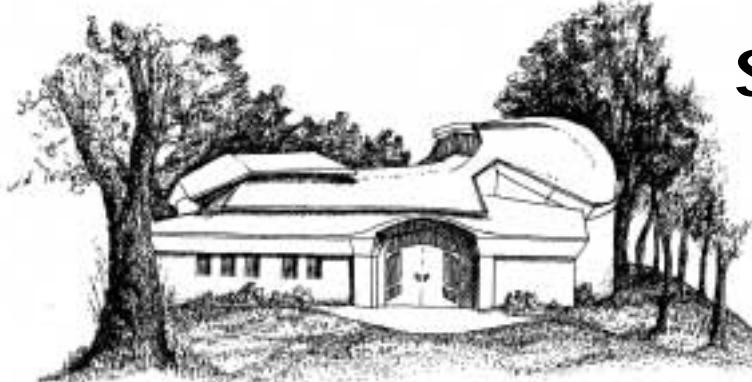
I kraft af den her nævnte udlånspolitik får Merkurs indlånerne den yderligere mulighed, at man kan øremærke sin opsparring til særlige formål – fx til økologisk eller biodynamisk jordbrug, økologisk byggeri, vedvarende energi, bæredygtig produktion og handel, økosafund og bøfællesskaber, frie skoler og børnehaver, institutioner for social omsorg, kunst og kulturel virksomhed m.m.

Merkur har i øjeblikket en balance på over 300 mio. kr. Af det samlede udlån på kr. 180 mio. udgør de almennyttige, samfundsgavnlige projekter ca. 80%. De øvrige er udlån til private - fortrinsvis til boligformål.

Merkur har 21 ansatte fordelt på afdelinger i Aalborg, Århus og København samt et repræsentationskontor i Hamborg for ca. 300 nordtyske kunder.

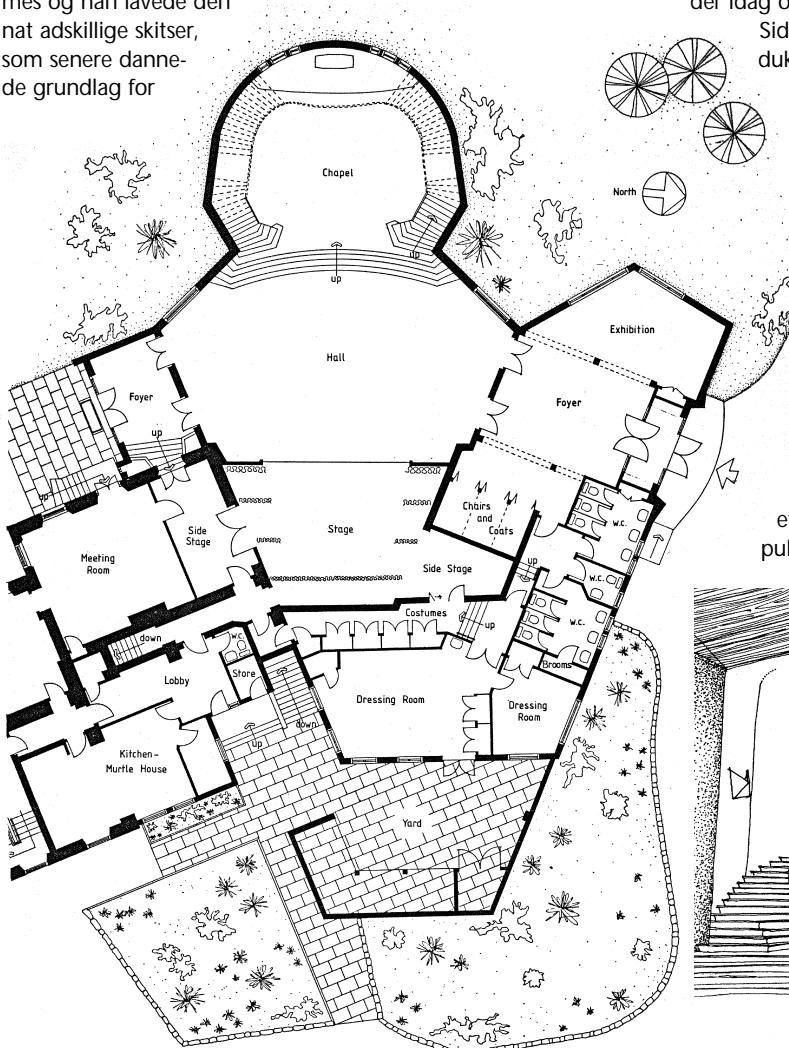
Arkitekturen i Camphill som udtryk for Tregreningen

af Joan deRis Allen

Da Gabor Talló (1910-1978), Camphill's første arkitekt, i november 1958 ankom fra Sydafrika til Aberdeen, Skotland, havde Camphill eksisteret i 18 år. Mere end 250 børn med særlige behov for pleje og omsorg og alt i alt en gruppe på omkring 400 personer. Der var et udtalt og akut behov for en fælles samlingssal, og Gabor tog straks fat på at lave et skitseforslag. Opgaven gik ud på at skabe en bygning med plads til ca. 400 personer, en stor scene med alle nødvendige facilitetsrum til skuespil, koncerter, års- og højtidsfester samt andre sociale sammenkomster. I de følgende to år foregik en indsamling af midler til finansiering af byggeriet samtidig med at Gabor kæmpede for at finde en form og en tidsplan, som byggegruppen kunne acceptere.

Den 6. januar 1961 var Dr. Karl König på vej med nattog til London. Under rejsen fik han ideen til hvordan salen kunne udføres og han lavede den nat adskillelige skitser, som senere dannede grundlag for

byggeriet. I stedet for en todelt plan (scene og auditorium) skitserede han en tredelt plan: En hævet scene til skuespil og eurytmii mod øst, i midten tilskuerpladser med løse stole, som kunne arrangeres på utallige måder og mod vest hævet nogle få trin op et alterområde til kirkelige handlinger som samtidig kunne benyttes til andre formål: koncerter, skuespil, foredrag og andre kulturelle formål. Ikke mindst på grund at det buede trappearangement, som var en integreret del af design og planløsningen blev salen virkelig multifunktionel.

Alle var begejstret for skitserne som Gabor snart forvandlede til et enestående stykke arkitektur, der både udefra og indefra klart udtrykte bygningens tredobbelte funktion.

Indvielsen af Camphill Hall fandt sted den 22.-25. september 1962 og faldt sammen med Dr. Königs 60 år fødselsdag. De efterfølgende 38 års konstante brug af bygningen har yderligere bekræftet det geniale i hele konceptet.

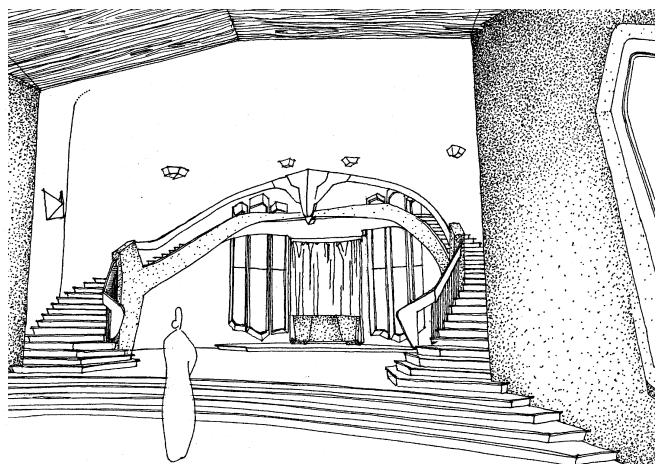
Mange mennesker har fra starten betragtet Camphill Hall som centrum for den nu verdensomspændende Camphill Bevægelse, der idag omfatter ca. 100 levefællesskaber i 20 lande.

Siden da - er den ene sal efter den anden begyndt at dukke op rundt omkring i Camphill centre verden over.

Nogle steder har man valgt at have separat kapel (kirke) - som fx. på Vidaråsen, hvor Andreas Kapellet, blev individet i 1979 og Kristofferhallen i 1986. Andre steder har man valgt at bygge „tredobbelte“ sale, fx. Dawn Hall i Mourne Grange Community, Kilkeel, Nordirland - indviet i 1989.

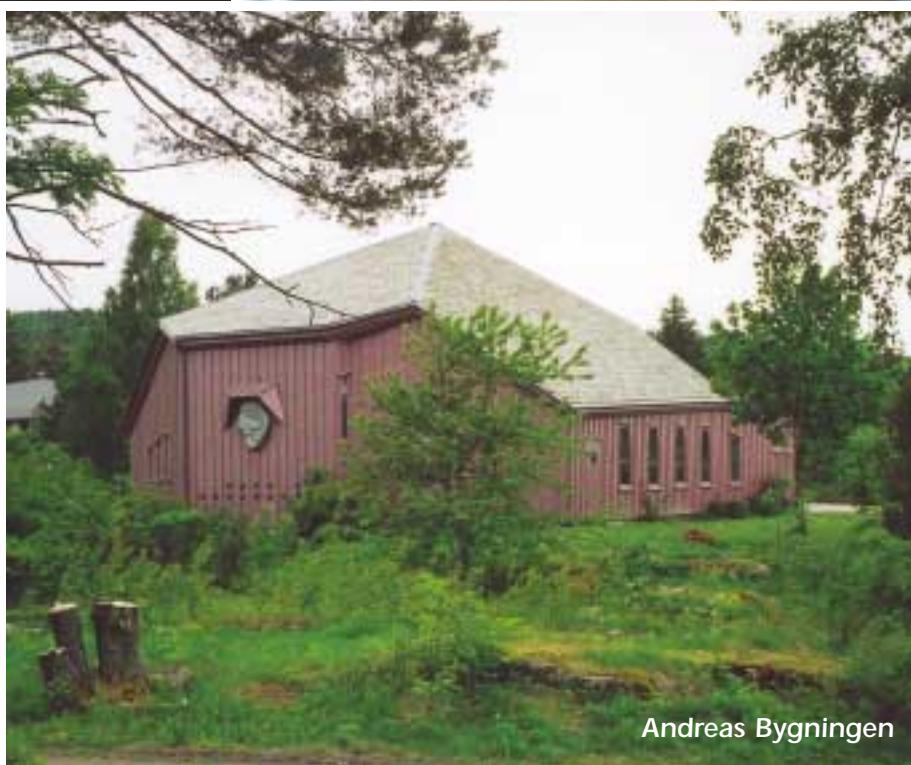
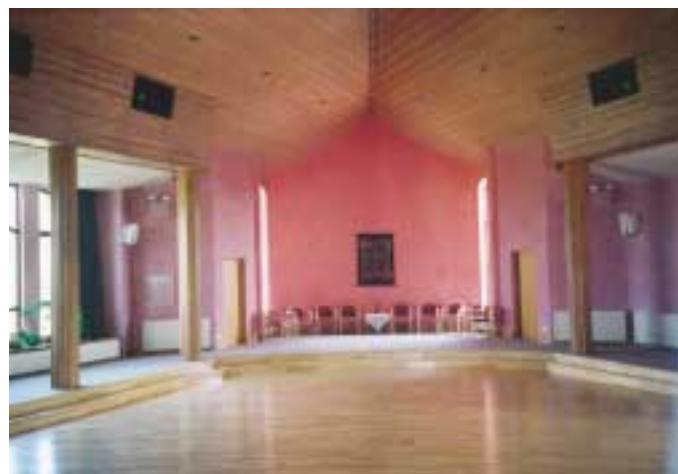
I Skandinavien er der to „tredobbelte“ sale: Swan Hall i Sylvia-Koti, Lahti, Finland, indviet 1987 og Turmalin Salen, Staffansgården, Delsbo, Sverige, 1989.

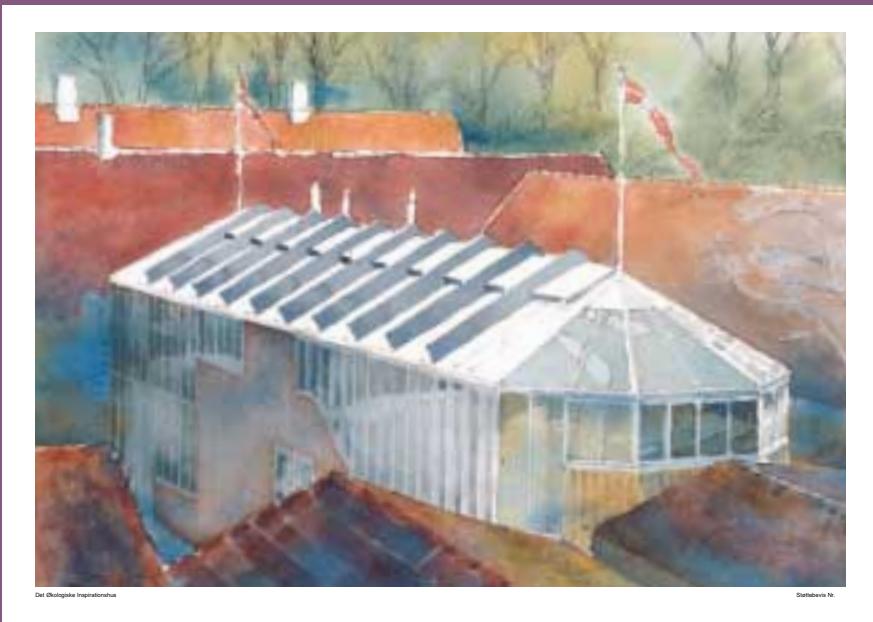
Uanset, at hver eneste sal adskiller sig fra alle andre ved form, størrelse, materiale- og farvevalg, indretning og kunstneriske udsmykning - så kan de alle opleves som efterkommere af den første, Camphill Hall, som Karl König gav ideen til dengang i 1961 som et udtryk for, hvordan Camphill bygger sit virke på impulserne fra 'den sociale tregrening'.

Mourne Grange

Støttebevis til fordel for Det Økologiske Inspirationshus

I mere end 30 år har Jytte Abildstrøms Teater Riddersalen haft hjemsted på Frederiksberg. Det er teatrets snedker-, metal- og dukkeværksted der nu er ombygget og suppleret med førstesalens to rum, der tjener som demonstrations- og mødelokale. I dette sammenspiel mellem teaterarbejde, teatrets gæster, forskning og livet i lokalsamfundet præsenterer vi en lang række byøkologiske initiativer. Indsatsområderne strækker sig over "sund energi", "vand", "ventilation" til "affald" og "valg af materialer".

Til dem, der ønsker at støtte husets grundidé, sælger vi støttebeviser a' kr. 500,- Beviset er en akvarel af Det Økologiske Inspirationshus i A3 format.

Yderligere information hos: Nils Ørum-Nielsen, Grøn Guide/Green Guide
Det Økologiske Inspirationshus. Tel. +45 38 87 05 01

Pengevirke
TIDSSKRIFT FOR NY BANKKULTUR